

Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi The Journal of Information and Documentation Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivcilik Çalışmaları (1980-2000)

Archival Works of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (1980-2000)

Mehmet Erdoğan¹

¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye

Öz

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivinin tarihine ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Söz konusu çalışmayla Türk Diplomatik Arşivinin 1980-2000 yılları arasının aydınlatılması amaçlanmıştır. Bu nedenle, Türk Diplomatik Arşivindeki (TDA) belgeler ile konuya ilişkin diğer dokümanlar tespit edilmek suretiyle, Dışişleri Bakanlığının 1980-2000 yılları arası arşivcilik çalışmaları incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, 1980'li yıllarda Bakanlıktaki arşivcilik çalışmaları Osmanlı arşivlerinin erişime açılması çalışmalarının gölgesinde kalmış, Başbakanlık tarafından arşiv mevzuatıyla ilgili yapılan çalışmaların sonuçlanması beklenmiştir. Bu nedenle, Bakanlık arşivlerinin düzenlenmesiyle ilgili yeterli çalışma yapılmamış ve arşivcilik çalışmaları durma noktasına gelmiştir. 1990'lı yıllarda bu çalışmalar canlandırılmaya çalışılmış ise de başarılı olunamamıştır. Özetle, 1980-2000 yılları arası Bakanlık arşivlerinde yürütülen çalışmaların 1960-1980 yılları arası arşivcilik çalışmalarına kazandırılan ivmeye nazaran sönük kaldığı söylenebilir. Araştırma, nitel tarihsel araştırma deseninde doküman incelemesine dayalı bir durum çalışması olarak kurgulanmıştır.

Abstract

Information about the history of the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (MFA) is quite limited. The aim of this study was to shed light on the Turkish diplomatic archives between the years 1980 and 2000. For that reason, this study examined the archival works of the MFA between the years before mentioned by using the relevant documents both in the Turkish Diplomatic Archives (TDA) and other open sources. In conclusion, the archival works in the MFA during the 1980s were overshadowed by the efforts to open the Ottoman archives to the public, and the work on archival legislation by the Prime Ministry was expected to be finalised. Therefore, not enough work was carried out to organise the archives of the MFA, and archival works came to a standstill. Although an attempt was made to revive these activities in the 1990s, it was not successful. To summarise, it can be said that the work carried out in the archives of the MFA between 1980 and 2000 was insignificant compared to the momentum gained in archival activities between 1960 and 1980. The study is designed as a qualitative historical research based on document analysis within a case study framework.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı • Türk Diplomatik Arşivi • bakanlık arşivleri • arşiv mevzuatı • arşivcilik çalışmaları

Keywords

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye • Turkish Diplomatic Archives • archives of the MFA • archive legislation • archival works

Yazar Notu

Bu çalışmada ifade edilen görüşler yazara aittir ve T.C. Dışişleri Bakanlığının resmî görüş ve politikasını yansıtmamaktadır.

Author Note

The views in the study are those of the author, and do not reflect, in any way, the official views or policies of the MFA.

Atıf | Citation: Erdoğan, M. (2025). Archival works of the ministry of foreign affairs of the republic of Türkiye (1980-2000). *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi-The Journal of Information and Documentation Studies*, (24), 1-35. <https://doi.org/10.26650/bba.2025.24.1698469>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Erdoğan, M.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Mehmet Erdoğan mehmet.erdogan@mfa.gov.tr

Extended Summary

As the extent of documents, transportation and archival works at the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (MFA) grew, the General Directorate for Documents, Transportation and Archives (AUGM) was introduced in 1978, upon which the Document and Transportation Department (EUDA) and the Archives Department (ARDA), which previously had been under other departments, were merged into AUGM. Later on, the acronyms for EUDA and ARDA were dropped in and instead, AUGM-I and AUGM-II were adopted,, respectively. With the Decree No. 8/4334 of 27.02.1982, the MFA was once again reorganised and the AUGM was formed as a separate unit under the designation Telecommunications Department (TELD). With the Decree Law No. 206 of 08.06.1984, the Telecommunications Department was renamed the Archive and Transportation Department (ARUD). By 2000, ARUD still maintained this structure.

The Decree Law on the Disposal of Documents and Materials No Longer Required for Preservation, which has a special importance for Turkish archives, came into force after having been published in the Official Gazette No. 316 on April 4, 1988. The same decree law was re-published with the same content on October 4, 1988, this time as Law No. 3473 on the Amendment and Adoption of the decree law on the disposal of documents and materials no longer required for preservation. The MFA, which was under Law No. 3473, finally succeeded, after lengthy efforts, to fall outside the scope of this Law with the enactment of Law No. 4516 on the Amendment of an Article of the Law on the Adoption of the Decree Law on the Disposal of Documents and Materials No Longer Required for Preservation.

The Regulation of State Archive Services, which was also binding on the MFA, came into effect after its publication in the Official Gazette No. 19816 of 16.05.1988. As per Article 45 of the Regulation and in line with the principles and guidelines laid down throughout, the ARUD prepared a regulation by taking into consideration the special requirements of the MFA, so the Regulation of the Archival Services of the Ministry of Foreign Affairs came into force after being published in the Official Gazette no. 20189 of 08.06.1989. Thus, this regulation, which marked the first ever comprehensive archive regulation of the MFA, established the procedures and principles regarding the classification and preservation of the documents, their utilisation in the service of the state, real-legal persons and science in accordance with national interests, their sorting, disposal of the documents that no longer required preservation and their transfer to the Directorate for State Archives (DAGM). The fact that the Turkish Diplomatic Archives were now among the institutions subject to its own rules and regulations listed in the first article of Law No. 3473 following the aforementioned Law No. 4516, necessitated the amendment of this Regulation.

The MFA Archive took form on the ground floor of the old Prime Ministry building between 1975 and 1983. In the first half of 1988, the MFA moved to its new building in Balgat, district of Ankara, but because of lack of space, the MFA's archive continued to stay in its old location within the Prime Ministry building. In accordance with the requirements of the MFA, the foundation of the extension building next to the main building in Balgat was laid in early 1994 to meet the MFA's needs for offices, meeting rooms, archives, library, etc. After the extension's construction finished in 2004 with some delay owing to various reasons, the "Central Archive within the Extension Building" would go into service in June 2005.

Not enough work was carried out to organise the archives of the MFA throughout the 1980s, and archivists pieced together in the late 1970s were disbanded because of the reshuffle of senior officials. Therefore, during this period, it can be said that the archival works in the MFA stagnated and were overshadowed by the efforts to open the Ottoman archives to the public, and that the Prime Ministry's finalisation of the studies on archival legislation was expected. Emphasis was placed on the classification of the treaties. In addition, the first ever archive regulation of the MFA was also prepared at that time.

Although attempts were made to reinvigorate archival endeavours in the 1990s, they were not successful. It is possible to say that the MFA's attempt to be exempted from Law No. 3473 and finally succeeding thanks to the Law No. 4516 of 2000 were the most important and time-consuming achievement of this period.

To summarise, it can be said that the MFA's archives and the works carried out in these archives between 1980 and 2000 were somewhat abandoned to their fate following the reshuffle of senior staff, and the efforts made were quite insignificant compared to the momentum achieved in archival works between 1960 and 1980. The study is designed as a qualitative historical research based on document analysis within a case study framework.

Giriş

1860-1922 yılları arası Osmanlı hariciyesine ait belgeleri içeren İstanbul'daki Hariciye Nezareti Hazine-i Evrakı, 1923 yılında TBMM Hükûmeti Dışışleri Bakanlığına bağlanmış, 1970'li yılların ikinci yarısında Bakanlık Kurum Arşivi oluşana kadar Bakanlığın ana arşivi konumunda olmuştur. Bakanlığa bağlı bulunduğu 63 yıl boyunca "(Umum) Evrak Müdürlüğü" veya bu birimin ardılı olan birimlere bağlı olarak faaliyetlerini icra eden ve özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında evveliyat bakımından Bakanlık için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olan Hazine-i Evrak, 3056 sayılı Kanun (1984) uyarınca 1986 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir (Erdoğan, 2022, ss. 3-26).

1920-1949 yılları arasında Dışışleri Bakanlığı arşivleriyle ilgili kayda değer bir çalışma yapılmamıştır. Bunun sebebi 1950'li yıllara kadar Bakanlık ana binasında arşiv evrakının oluşmaması ve Osmanlı hariciyesine ait evrakın depolandığı Hariciye Nezareti Hazine-i Evrakının da İstanbul'da bulunmasının arşivcilik çalışmalarını veya arşiv konusunun ele alınışını ötelemiş olmasıdır. 1950'li yıllarla birlikte Bakanlıkta arşivler konusu ele alınmaya başlanmış, Bakanlık üst düzey yetkililerinin destekleriyle o döneme kadarki arşiv dosyalarının kaba tasnifi yapılmıştır (Erdoğan, 2023, ss. 43-70).

1960'lı yıllarla birlikte Bakanlık arşivlerinin düzenlenmesi gereğine inanılmış, bu nedenle arşiv konusu önceki yıllara oranla daha ciddi şekilde ele alınmış ve bu çerçevede gerekli tespitler yapılmıştır. Ancak mali güçlükler, arşiv personelinin hem nicelik hem nitelik olarak yetersizliği, yer sıkıntısı ve mevzuat eksikliği başta olmak üzere güncel evrakın düzenli şekilde dosyalanmaması, arşivle ilgili yapılan düzenlemelere (mevzuata) uyulmaması, arşivin önemsiz bir hizmet olarak telakki edilmesi ve arşiv konusunda eğitim eksikliği bu dönemki çalışmaların sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. 1960'lı yıllar boyunca yapılan tüm iyi niyetli çalışmalara rağmen Bakanlık arşivini düzenleme konusu çözüme kavuşturulamamış, eldeki mevcut imkânlarla birtakım iyileştirmeler yapılmakla yetinilmiştir (Erdoğan, 2024, ss. 412-425).

1970'li yıllarda Bakanlık üst düzey yetkililerinin destekleri ve Bilal Şimşir'in gayretleri neticesinde, Bakanlık arşivleriyle ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle Bakanlığın merkez teşkilatındaki birim arşivleri ciddi şekilde ele alınmış, son beş yıllık evrak hariç tüm evrakın bir yerde toplanması sağlanarak ve 1975-1981 yılları arasında bu evrakın kaba tasnifi yapılarak Bakanlık Kurum Arşivi / Türk Diplomatik Arşivi oluşturulmuştur. Bakanlık tarihinde ilk defa -geç de olsa- bir Arşiv Dairesi kurulmuştur (1977). 1978 yılında Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğü (AUGM) kurulmuş ve İdari İşler Genel Müdürlüğüne bağlı bulunan Arşiv Dairesi ile Evrak-Ulaştırma Dairesi AUGM'ye bağlanmıştır. 1979 yılında Dokümantasyon Merkezi kurulmuş ve faydalı görülen çok sayıda doküman bu birimde toplanıp Bakanlık personelinin istifadesine sunulmuştur. Ayrıca 1979-1981 yılları arasında arşiv çalışmaları için Bakanlığa ilk kez arşivci-idari memurlar alınmıştır. Bakanlıktaki arşiv çalışmalarını tamamlayıcı nitelikte olarak arşivci personel için hazırlanan Dışışleri Bakanlığına Arşivcilik Alanında Çalıştırılmak Üzere Alınacak İdari Memurlar İçin Yeterlik ve Yarışma Sınavı ve Görev Yönetmeliği 16898 sayılı (1980) Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Özetle, 1970'li yıllar ve özellikle 1975-1980 yılları arası Bakanlık arşivcilik faaliyetleri açısından pek çok gelişmenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bakanlığın arşivcilik tarihi açısından ayrı bir yeri ve önemi olan bu dönemin Bakanlık arşivlerinin altın dönemi olduğunu söylemek abartı sayılmamalıdır. Bu dönemde yapılan çalışmalar Bakanlık arşivleri için sağlam bir temel oluşturduğu gibi sonraki on yılları da fazlasıyla etkileyecektir (Erdoğan, 2024, ss. 425-441).

Dışışleri Bakanlığının 1920-1980 yılları arası arşivcilik faaliyetleri incelenmiş olduğu cihetle, bu çalışmada Türk Diplomatik Arşivindeki konuyla ilgili tespit edilebilen belgelerden yararlanmak suretiyle, Bakanlığın 1980-2000 yılları arası arşivcilik çalışmaları ele alınmıştır. Araştırma, nitel tarihsel araştırma deseninde doküman incelemesine dayalı bir durum çalışması olarak kurgulanmıştır.

1980-1989 Yılları Arası Arşivcilik Çalışmaları

Bu başlık altında Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığının geçirdiği yapısal değişimler, arşivcilik çalışmaları, Bakanlığın Kızılay'daki binasından Balgat'taki yeni yerine taşınması ile 20189 sayılı (1989) *Dışişleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* konuları üzerinde durulmuştur. 1980'li yıllarda Başbakanlık düzeyinde arşivcilikle ilgili yapılan çalışmalar Dışişleri Bakanlığını etkilediği cihetle, Başbakanlığın bu husustaki ve özellikle arşiv mevzuatıyla ilgili yaptığı çalışmalara da değinilme ihtiyacı duyulmuştur.

Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı

Evrak ve arşivden sorumlu ilgili birim 1920-1970 yılları arasında önemli bir değişikliğe uğramadığı halde -1970'li yıllarda Bakanlık arşivlerine verilen önemin artmasına paralel olarak- arşivden sorumlu birimde ciddi yapısal düzenlemelere gidilmiştir (Erdoğan, 2023, ss. 47-48, 54-55, 66; Erdoğan, 2023, ss. 412-414, 425-426, 440). 1978 yılına gelindiğinde Bakanlığın evrak, ulaştırma ve arşiv hizmetlerinin ulaştığı boyutlar göz önüne alınarak mevcut müdürlüklere ilaveten Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğü (AUGM) kurulmuş ve İdari İşler Genel Müdürlüğüne bağlı olan Evrak ve Ulaştırma Dairesi (EUDA) ile Arşiv Dairesi (ARDA) AUGM'ye bağlanmıştır. 1981 yılında EUDA ile ARDA rumuzları kullanımdan kaldırılmış, Evrak-Ulaştırma Dairesi AUGM-I ve Arşiv Dairesi AUGM-II rumuzunu almıştır (Özcoşkun, 2018, ss. 71, 73).

27.02.1982 tarihli ve 8/4334 sayılı Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Kararname ile devlet teşkilatındaki genel düzenleme çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı da yeniden yapılanmaya gitmiştir. AUGM, *Telekomünikasyon Dairesi Başkanlığı (TELD)* ismiyle müstakil bir daire olarak Bakanlık teşkilatındaki yerini almış, TELD'in görev alanı AUGM ile aynı kalmıştır (Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ..., RG: 28.02.1982, 17619, ss. 20, 138; Özcoşkun, 2018, ss. 74-76, 82). 13.12.1983 tarihli ve 177 sayılı *Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile Bakanlığın teşkilat yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bakanlığın yardımcı birimleri arasında yer alan Telekomünikasyon Dairesi Başkanlığının görevleri Bakanlıkla dış temsilcilikler arasında haberleşmeyi yürütmek, gelen-giden yazışmaların kayıt, tasnif ve dağıtımını sağlamak, Bakanlıkla dış temsilcilikler arasında mevcut haberleşme cihazlarının bakım ve ikmali ile haberleşmenin güvenliğini sağlamak, Bakanlıkla dış temsilcilikler arasındaki yazışmaları periyodik kuryeler göndermek suretiyle sağlamak, diplomatik çanta ve kargoların sevkiyatını ve bunlara dair yazışmaları yürütmek ve anlaşmalar ile temsilciliklerden gelen belgeleri tasnif ve muhafaza etmek, gerektiğinde ilgili birimlerin istifadesine sunmak olarak tespit edilmiştir (Madde 18). Arşiv işleri ise idari memurların uhdesine verilmiştir (Madde 27) (Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ..., RG: 14.12.1983, 18251).

18 Haziran 1984 tarihinde Dışişleri Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında 206 sayılı ikinci bir KHK, Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu KHK ile *Telekomünikasyon Dairesi Başkanlığı* ismi yeniden *Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı* ve söz konusu dairenin yeni rumuzu ise ARUD olmuştur. ARUD'un görevleri 177 sayılı KHK'daki (1983) TELD'nin görevleriyle aynı kalmıştır (Madde 18) (Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ..., RG: 18.06.1984, 18435). Özcoşkun, 2018, ss. 82-83; Girgin, 1994, s. 153; Dışişleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi, 1985, ss. 105, 110-111, 115,152). 1989 yılına gelindiğinde ARUD'un yapılanmasının ARUD Kalemi (ARUD I), Şifre Müdürlüğü (ARUD-II), Telsiz Şubesi (ARUD-III), Haberleşme Güvenliği Şubesi (ARUD-IV), Kurye Şubesi (ARUD-V), Diplomatik Kargo Şubesi (ARUD-VI), Genel Evrak ve Havale Şubesi (ARUD-VII) ve Arşiv Şubesi Müdürlüğü (ARUD-VIII) şeklinde olduğu görülmektedir (Dışişleri Bakanlığı 1989 Tarihçesi, 1990, s. 306).

Bu dönemde, AUGM/TELD/ARUD Müdürlüğü/Başkanlığı görevini sırasıyla Tanju Ülgen (1980-1982) (Dışişleri Bakanlığı 1981 Tarihçesi, 1983, s. 80), Erhan Tunçay Tunçel (1982-1983) (Dışişleri Bakanlığı 1982 Tarihçesi, 1983, s. 100), Nusret Aktan (1983-1987) (Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi, 1984, s. 187-188) ve Emin Gündüz (1987-1989) (Dışişleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi, 1989, s. 30) yürütmüşlerdir.

Arşivcilik Çalışmaları

1980'li yıllarda arşiv konusu Başbakanlık düzeyinde ele alındığı cihetle arşivlerle ilgili mevzuat yayımlanana kadar Bakanlık arşivleri konusunda pek bir şey yapılmamış, Başbakanlığın yürüttüğü arşivle ilgili mevzuatın sonuçlanması beklenmiştir. Bu döneme ilişkin tespit edilebilen çalışmalar aşağıda kronolojik olarak sunulmaktadır.

19 Ocak 1982 tarihli bir belgede, Eylül 1980 sonrası ve 1981 yıllarının Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğünün gerçekleştirdiği faaliyetleri görmek mümkündür. “Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğünün Faaliyetleri” başlıklı belgede, Evrak ve Ulaştırma Dairesiyle ilgili olarak daha çok haberleşme ve haberleşme araçları üzerinde durulmuştur. Arşiv Dairesi faaliyetleri bölümünde ise Atatürk'ün doğumunun 100. yılını kutlama programı çerçevesinde, “Atatürk Özel Belgeliği” isimli belgesel yayını dizisi cümlesinden olarak, Arşiv Dairesince Atatürk'ün millî dış politikasına ilişkin iki ciltten oluşan bir belgesel kitap hazırlanıp Kültür Bakanlığına teslim edilmiş, ayrıca II. TBMM binasında açılan Cumhuriyet Müzesi'ne 143 parçadan oluşan bir belge seçkisiyle katılım sağlanmıştır (Türk Diplomatik Arşivi-TDA/8308048; Dışişleri Bakanlığı 1981 Tarihçesi, 1983, s. 55). “Atatürk'ün Millî Dış Politikası” başlıklı iki ciltlik kitabın basım ve dağıtım işi 1982 yılında tamamlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı 1982 Tarihçesi, 1983, s. 79).

16 Haziran 1983 tarihinde TELD tarafından merkez dairelerine gönderilen “Numerik Dosya Sisteminin Islahı” konulu genelgede, 02.09.1957 tarihli *Hariciye Vekaleti Merkez Arşiv Talimatnamesi* ve bu talimatname çerçevesinde 28.02.1958 tarihli numerik dosya sistemini ele alan genelge uyarınca bazı ihtisas dairelerinin dosyaları dışındaki bütün dosyaların sıra numarası dâhilinde genel evrakta muhafazası usulüne başlandığı, ancak söz konusu dosyalama sisteminin uygulamasına başlanmasından birkaç yıl sonra anılan dosya sisteminde aksamalar meydana geldiği ve bu sistemden beklenen faydanın elde edilemediği ifade edildikten sonra numerik dosya sisteminin tam olarak işleyememesinin nedenleri/aksayan yönleri üzerinde durulmuştur. Genelgeye göre, söz konusu dosya sistemi hazırlanırken ayrıntılar yeterince belirtilmemiş, bu nedenle dosyalara öngörülen kuralların dışına taşan bir uygulamayla gelişigüzel numaralar verilmiş ve bu durum filiyatta karışıklıklara neden olmuştur.¹ Yine genelgede belirtildiğine göre, numerik dosya sisteminin işleyememesinin bir başka sebebi de evrak biriminde çalışan personelin azlığı, yer durumu ve personelin eğitimsiz olmasıdır.² Üçüncü olarak, dış politika konularındaki çeşitlilik ve yoğunluğun artışına paralel olarak Bakanlığın iş hacminin artması ve çeşitlenmesi de bir elden yürütülen numerik sistemin işleyememesine ve fiilen terk edilmesine neden olmuştur (TDA/19157971).

Bahsi geçen genelgede, söz konusu sistemin aksayan yönleri aktarıldıktan sonra mevcut numerik sistemin terk edilmesi veya düzeltilmesi konusunda aşağıdaki düşünceler ileri sürülmüştür: Numerik sistemin terk edilerek yeni bir arşiv ve dosyalama sisteminin kurulması için öncelikle nasıl bir dosyalama sisteminin kurulacağı (merkeziyetçi/adem-i merkeziyetçi) belirlenmesi gerektiği, *merkeziyetçi* bir sistemin getirilmesi halinde öncelikle geniş kadrolu bir evrak dairesine ihtiyaç duyulacağı, ayrıca dairenin modern teknolojinin öngördüğü unsurlarla da donatılması gerekeceği, *adem-i merkeziyetçi* bir sistemin tercihi halinde ise Bakanlığın bünyesine uyan bir seçimin yapılmış olabileceği, bunun için Bakanlığın her dairesinde ve ayrıca

¹Bakanlık Kurum Arşivinde bulunan gelen-giden kayıt defterleri ile klasörlerin incelenmesinden Bakanlığın çeşitli dairelerince herhangi bir sisteme dayanmayan ve teselsül etmeyen çok değişik dosya numaralarının kullanıldığı, konular çok geniş tutulduğundan az sayıda dosya numarası kullanıldığı, bazı dairelerin ise dosya numarası dahi kullanmadığı, bazı dairelerce mevcut sistemin dışında dört veya beş haneli dosya numaralarının verildiği, her bir ülkeye ayrılan numaralardan çok azının kullanıldığı, bazı hallerde belirli bir ülkeyle ilgili konuya Türkiye'yle ilgili konu numaraları verilmiş iken Türkiye'yle ilgili konulara da diğer ülke numaralarının verildiği, ülkelere tahsis edilen numaraların birbiriyle karıştırıldığı, yeni kurulan ve başlangıçta numara almamış devletlerle ilgili konulara o ülkeye yakın devlete ait bulunan numaraların verildiği hususları örnek olarak verilebilir.

²02.09.1957 tarihli Arşiv Talimatnamesi ile *merkeziyetçi* bir sistemin kurulması düşünülmüş ve bu sisteme göre Bakanlığın bütün dosyalarının evrak biriminde bulunması gerektiğinden numerik sistem için de başlangıçta böyle olmuştur. Ancak yeterli personel ve yer ayrılamaması sonucu dosyalar zamanla dairelerine intikal etmiş ve *merkeziyetçi* sistemden *adem-i merkeziyetçi* sisteme yeniden geçilmiştir.

Kurum Arşivinde eğitilmiş personele ihtiyaç olacağı, değişik ve yeni bir dosyalama sisteminin kurulması veya sistemin tamamen düzeltilmesinin ise zaman alacağı, ayrıca Devlet Arşiv Kanun Tasarısının 21. ve 24. maddeleri ile 19.12.1975 tarihli Devlet Arşiv Yönetmeliği'nin 13. maddesinde bir devlet dosya sisteminin kurulması ve dosyaların buna göre tasnif edilmesinin öngörüldüğü, bu çerçevede bütün devlet teşkilatı için yeknesak bir dosyalama sistemi kurulacağı dikkate alındığında geçici nitelikte olacak yeni bir dosyalama sisteminin kurulmasına gerek kalmayacağı ifade edildikten sonra mevcut sistemin aksayan yönleri ele alınarak sistemin düzeltilmesinin halen en isabetli bir yol olacağı belirtilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, Türkiye'ye ayrılan numaraların Bakanlık birimleri arasında dağıtılması ve dağıtılacak bu sayıların daireler itibarıyla kullanılmasının dairelere bırakılması, ülkelere önceden tahsis edilmiş numaraların aynen korunması ve yeni ortaya çıkan ülkelere 800.000 ile 900.000 arasında yer alan numaraların dağıtılması ve hangi konuların Türkiye ile ilgili hangilerinin yabancı ülke ile ilgili olduğunun tespit edilmesi hususları üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, söz konusu genelgede zaman alıcı ve belki de mevcut sistemin terki sonucu karışıklıklara yol açabilecek yeni bir sisteme geçilmesi yerine mevcut düzenin aksayan yönlerinin büyük değişikliklere uğratılmadan düzeltilerek devamının ve ileride çıkacak arşiv kanunu, dosyalama ve tasnif ile ilgili devlet düzeyindeki düzenlemelerin getireceği esaslara göre bir dosyalama sisteminin kurulmasının daha isabetli bir seçim olacağı belirtilmiş ve mevcut numerik dosya sisteminin düzeltilmesi için gerekli esasların saptanabilmesi amacıyla yukarıda bahsi geçen önerilerle ilgili olabilecek görüşlerin bildirilmesi istenmiştir (TDA/19157971). Bakanlık birimlerinin yukarıda özetlenen önerilere olumlu yaklaşıtlarını söylemek mümkündür (örnek olarak bk. TDA/7128941; TDA/12824549).

24 Temmuz 1987 tarihinde Büyükelçi Turgut Tülümen (Dış Politika Danışma Kurulu üyesi-DPDK ve Dış Politika İnceleme Merkezi Koordinatörü) tarafından hazırlanan ve dönemin Müsteşarı Büyükelçi Nüzhet Kandemir'e arz edilen "Arşivde Yapılması Düşünülen Reform" konulu servis notunda, Bakanlık arşivinin nihai durumuyla ilgili önemli bilgiler elde etmek mümkündür. Servis notunun içeriğine geçmeden önce DPDK'nın son toplantısında arşiv konusunun ele alındığının anlaşıldığını belirtmekte fayda bulunmaktadır. Söz konusu servis notunda, öncelikle Bakanlık arşivinin mevcut durumu üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede Bakanlığın hafızasız olduğuna dair bir kanaatin oldukça yaygın olduğu, bunun çeşitli nedenlerinin bulunduğu, bu nedenleri araştırmak yerine Bakanlık arşivlerinde gerçekten düzensizlik mevcut ise bunun düzeltilmesi cihetine gitmenin daha yararlı olacağı belirtildikten sonra Bakanlık arşivlerinin dağınık yerlerde olduğu vurgulanmış ve 1986 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne (DAGM) devredilen Hazine-i Evrak (Hariciye Nezareti) değinildikten sonra Bakanlığın diğer arşivleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Bakanlığın merkez binasının bodrum katında yerleşik Cumhuriyet Dönemi arşivinde 5 km uzunluğundaki rafları dolduran yaklaşık 30 bin kutu/klasör bulunduğu, Bakanlığa ait üç binaya serpiştirilmiş bir kısım evrakın dairelerin tasarrufunda olduğu, bu dairelerde 5 yıldan eski evrak bulunmakla birlikte yer yokluğundan arşive indirilemediği ve bu evrakın sayısı hakkında bir rakam vermenin güç olduğu, merkez binanın en üst katında bulunan NATO arşivinin ayrı bir düzene tabi olduğu, ayrıca Büyükelçilik, Daimi Temsilcilik ve Başkonsolosluklarda da arşiv evrakının olduğu belirtilmiştir. Servis notunun devamında, Bakanlık arşivinin belli bir sistem dâhilinde tasnif edildiğini söylemenin güç olduğu, değişik zamanlarda değişik sistemlerin kullanıldığı, bu nedenle aramada kolaylık sağlamak üzere bütün sistemleri birleştirecek yeni bir düzene gitmekte yarar olabileceği, bunun da dosyaların konularını içeren indikatörlerin (gösterge) önceden tespit edilecek alanlara göre bilgisayara yüklenmesi tertibini hatıra getirdiği, bunu da ince tasnifin izlemesi gerektiği ifade edilmiştir. Tasnif sisteminin ardından indikatörlerin bilgisayara nasıl yükleneceği ve bunun için yapılması gereken işlemler anlatılmıştır. Bilahare yer konusuna geçilmiş ve Bakanlığın yeni bir binaya taşınacak olmasının esasen dağınık olan arşivi daha da dağınık bir hale sokabileceği, bilhassa hazırlıksız taşınmadan doğabilecek tahribatı ve diğer sakıncaları önlemenin en kestirme yolunun taşınmayı mümkün olduğu kadar geciktirmek olabileceği, ayrıca dış ilişkilerin özelliği dolayısıyla Bakanlık arşivinin tümünün

imkân nispetinde bir araya getirilmesinin elzem olduğu, komşu ülkelerle olan sorunların bazen bağımsızlıklarını ilan ettikleri tarihe kadar gittiği, bu nedenle Reisülküttaplık devrinden bu yana tüm dosyaların Bakanlığın emrine verilmesi gerektiği, söz konusu dosyaların mikrofilmleri alındıktan ve diğer işlemleri tamamlandıktan sonra sırf muhafazası için DAGM'ye devrinin düşünülebileceği, bu yaklaşımın doğruluğu kabul gördüğü takdirde DAGM'ye devredilen Hazine-i Evrak dâhil Bakanlığa ait tüm evrakın önce Ankara'da bir araya getirilmesi gerektiği ifade edildikten sonra yeni binada arşiv için yer olmadığından ek bina yapılması ihtiyacının doğduğu, bu nedenle mevcut merkez binada arşiv ihtiyacını karşılayacak bir bölümün, yeni binada ek imkânlar tamamlanıncaya kadar Bakanlığın emrinde bırakılmasının uygun olacağı belirtilmiş ve bu bölümün yeri üzerinde durulmuştur. Ayrıca yeni binada yer sorunu çözüldüğünde Bakanlığın güncel/dinamik arşiviyle yeni binasına taşınacağı ve statik arşivin de bulunduğu binada nihai tasnife tabi tutulacağı, bunu kolaylaştıracak bir önlemin de zamanla statik evrakın ARUD'dan alınıp Dış Politika İnceleme Merkezine (DPİM) dokümantasyon bölümü olarak eklemek olabileceği, bu evrakın tasnifi için özel bir ekibe ihtiyaç olduğu, bunun da sözleşmeli personel alımı yoluyla giderilebileceği ifade edilmiştir (TDA/4943778).

Söz konusu servis notunun "DPİM'in Arşiv Reformundaki Yeri" başlıklı bölümünde Bakanlıkta zaman zaman arşiv reformu girişimlerinin yapıldığı, ancak her seferinde sonuç alınmadan işin savsadığı, devamlı bir tasnif işleminin ve modern teknolojinin getirdiği imkânlardan yararlanılmadığı, yetişmiş personelin olmayışı, yersizlik, mali engeller ve biraz da gönülsüzlüğün bu konudaki başlıca sebepler olduğu, zaman zaman görülen başarılı hamlelerin de iş bitti anlayışı içinde ilgili personelin idari memur statüsüne alınarak yurt dışına atanmasıyla vardığı noktada kaldığı ifade edilmiş, yeni kurulan DPİM'in bu alanda yeni bir hamlenin başlatılmasına vesile olabileceği, DPİM'in başarılı olabilmesi için bir araştırma ve bir dokümantasyon bölümünün kurulmasına ihtiyaç olduğu, Bakanlık arşivinin bir kısmının hiç değilse üniversitelerin istifadesine sunulabilecek hale getirilmesi gerektiği, Başbakanlıktan izin alındığı takdirde arşiv yeri olarak öngörülen bölümün DPİM'e tahsis edilebileceği ve bu bölümde DDPK, DPİM Yönetim Kurulu, araştırmacılar ve statik arşivin yer alabileceği belirtilmiştir. DPİM'in sekreteryasına statik arşivin tasnifini yapacak uzman sözleşmeli personel alınıp yükleme için bilgisayar merkezinin bir uzantısı kurulduktan ve statik arşivin tasnifi, mikrofilme alınması ile bilgisayara yükleme işlemi bittikten sonra gerektiğinde tasnifli evrakın DAGM'ye devredilebileceği ve boşalacak yere Bakanlığın eskiyen evrakının getirilerek aynı işleme tabi tutulabileceği, diğer bir ifadeyle DPİM'e bağlı dokümantasyon merkezinin aynı zamanda arşiv tasnif laboratuvarı fonksiyonunu göreceği ifade edilmiş, yeni binadaki tesisler tamamlandığında duruma göre DPİM'e tahsis edilen binanın Başbakanlığa devredilebileceği veya DPİM'in çalışmalarını aynen sürdürebileceği belirtilmiştir (TDA/4943778).

Bahsi geçen servis notunun "Ana Arşivin Bugünkü Sorunları" bahsinde ise evrakın çok tozlandığı ve temizliğinin ancak elle yapılmasının mümkün gözüktüğü, evrakın büyük kısmı yanları açık dosyalarda muhafaza edildiğinden temizlense dahi yeniden tozlanacağından kutu kullanmanın en iyi çözüm olacağı, dairelerdeki ve dış temsilciliklerdeki indikatörlerin derlenip toparlanması gerektiği, yeni açılacak yerlere koymak üzere yeni rafların alınması gerektiği, arşivde ince tasnif yapılmadığı ve sadece aranan evrakın bulunmasına çalışıldığı gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Servis notunun devamında, ileriye dönük yapılacak işler için öncelikle yer sorununun halledilmesi gerektiği, Başbakanlıktan olumlu yanıt alındığı takdirde yapılacak işlerin hızla programa bağlanabileceği, bu meyanda ek personel ve mali olanakların sağlanmasının şart olduğu, yer sorunu halledilmediği takdirde indikatörlerin bilgisayara yüklenmesiyle yetinmek zorunluluğunun hâsıl olacağı ifade edildikten sonra "Sonuç" bölümünde, devlet arşivi niteliği taşıyan ve uluslararası ilişkilerin tanziminde önemli rol oynayan, ayrıca Türkiye'nin siyasi tanıtımında yararlanılması gereken Bakanlık arşivinin bir yerde toplanması, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi ayrımı yapılmadan bir bütünlüğe kavuşturulması, Osmanlı alfabesiyle yazılmış olan belgelerin Latin alfabesine çevrilmesi, tasnif işlemlerinin hızlı şekilde tamamlanması, mikrofilmlerinin alınması, bilgisayara yüklenmesi ve imkân nispetinde araştır-

macılara açılması işlemlerinin hissedilen büyük boşluğu dolduracağı ifade edilmiş, Türkiye'nin çıkarları için bu derece önemli bir konuda hükümetin yer, personel ve ödenek açısından gerekli fedakârlığı esirgemeyeceğine inanıldığı ve DPİM'in araya sokulmasının pratikte işin daha hızlı şekilde yürütülmesine katkıda bulunabileceği ilave edilmiştir (TDA/4943778).

2 Eylül 1987 tarihinde Kurum Arşivinin nihai durumu hakkında bilgiler içeren bir genelge merkez teşkilatına gönderilmiştir. Söz konusu genelgede, 1976 yılından itibaren sürdürülen Bakanlık Kurum Arşivini düzenleme çalışmaları çerçevesinde, merkez dairelerinde bulunan 5 yıldan eski dosyaların arşive teslimi suretiyle bu dosyaların tasnif ve düzenlemeye tabi tutulduğu, indikatörlerinin hazırlandığı, dairelerin istifadesine hazır hale getirildiği, Kurum Arşivine intikal eden klasör/kutuların adedinin otuz bine ulaştığı, 1958 yılından önceye ait yaklaşık 6.300 dosyanın ülkelerine göre tasnif edilmiş olduğu, 1958 yılından sonraki devreye ait olanların ise daireler itibarıyla düzenlendiği ve indikatörlere geçirildiği ifade edilmiştir. Genelgenin devamında, Türkiye'nin imzaladığı ikili ve çok taraflı anlaşmalara değinildikten sonra henüz yasalaşmamış bulunan Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Tasarısı'nın 3. maddesinde 30 yıldan eski arşiv belgelerinin³ DAGM'e devredilmesinin öngörüldüğü, bu tasarının kanunlaşmasından ve ilgili yönetmeliklerin çıkarılmasından sonra 30 yıldan eski belgelerin DAGM'ye devredilmesinin imkân dâhiline gireceği, teslim alınan dosyalarla Kurum Arşivinde birimlere ayrılan yerler tamamen dolmuş olmakla birlikte Kurum Arşivinin düzenlenmesi ve ileride gerektiğinde arşiv belgelerinin DAGM'ye devredilmesi ve taşınmaya hazır hale getirilmesini teminen alınacak tertip ve düzenlemelere ışık tutmak üzere merkez dairelerince zamanında teslim edilemeyen 1982'den önceki yıllara ve 1982 yılından sonraki devreye ait arşivlik belge hakkında hazırlanacak iki ayrı listenin ARUD'a gönderilmesi talep edilmiştir (TDA/5062505). 14 Aralık 1987 tarihinde yukarıda bahsi geçen konuya ilişkin çalışmaların Kurum Arşivinde başlatılabilmesini teminen anılan listeleri henüz ARUD'a iletmemiş bulunan merkez dairelerinin bu listeleri 1987 Aralık ayı sonuna kadar ARUD'a ulaştırılmasını talep eden ikinci bir genelge yayımlanmıştır (TDA/9779786).

Bu dönemde yurt dışındaki Milletlerarası Arşiv Kongresi gibi arşivcilikle ilgili faaliyetler takip edilmeye ve bu faaliyetlere mümkün mertebe katılmaya çalışılmıştır (örnek olarak bk. TDA/16645479; TDA/7457493; TDA/7457479).

Yukarıda arz edilen belgelerden de anlaşılacağı üzere Başbakanlık seviyesinde yürütülen arşivcilik faaliyetlerinin sonucu beklendiğinden ve yeni çıkacak arşiv mevzuatı çerçevesinde Bakanlık Kurum Arşivinin DAGM'ye devri düşünüldüğünden bu dönemde Bakanlığın arşivcilik çalışmalarıyla ilgili kayda değer bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Bakanlığın Balgat'taki Yeni Binasına Taşınması

Bakanlık, 1952 yılından beri bulunduğu merkez binası (Millî Müdafaa Caddesi-Bakanlıklar) ile ek binalarından (Atatürk Bulvarı, No 140 - Kavaklıdere ve Meşrutiyet Caddesi, No 27 - Kızılay) (Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi, 1984, "Yerleşme Durumu" bölümü) 1988 yılının ilk yarısında Balgat'taki yeni binasına taşınmıştır. Taşınmanın en önemli boyutlarından birini arşiv evrakı oluşturduğundan arşiv bağlamında konu üzerinde kısaca durulmasında fayda görülmektedir. İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığının (İMAD) 13 Ocak 1988 tarihinde ARUD'a havalesi için hazırladığı Olur Belgesi'nde, Bakanlığın Mart ayı içinde yeni binasına taşınmasının kesinleşmiş olduğu, taşınma işleminin kolaylaştırılması ve intikalden sonra birimlerin yerleşme süresinin kısaltılması bakımından tüm dairelerin beş yıldan eski evrak ve belgelerini muhafaza edilmek üzere ARUD'a teslim etmelerinin yararlı olacağı belirtilmiştir (TDA/15848644). Aynı gün İMAD tarafından merkez teşkilatına

³2019 yılına kadar "Arşiv Belgesi" yerine "Arşiv Malzemesi", "Arşivlik Belge" yerine "Arşivlik Malzeme" ibareleri kullanıldığı bilinmekle beraber bu çalışmada söz konusu ibarelerin güncel kullanımları tercih edilmiştir (Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG: 16.05.1988, 19816. Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG: 18.10.2019, 30922).

gönderilen genelgede ise diğer hususların yanı sıra yeni hizmet binasındaki tüm hazırlıklar tamamlanincaya kadar merkez binasının bodrum katı ile Meşrutiyet Caddesindeki ek binanın Bakanlıkça kullanılmaya devam edileceği, birimlerin 5 yıldan eski tüm belgelerini ARUD tarafından hazırlanacak bir program dâhilinde anılan daireye Şubat ayı sonuna kadar teslim edeceği, son beş yıldan eski evraka yapılacak işlemin ARUD tarafından tespit edilerek dairelere bildirileceği ve ARUD'un da içinde olduğu taşınması özellik arz eden birimlerin kendi özel taşınma planlarını ve evrak listelerini en geç Ocak ayı sonuna kadar İMAD'a iletecekleri ifade edilmiştir (TDA/7761602).

İMAD'ın 22 Ocak 1988 tarihli ikinci genelgesinde, Bakanlığın yeni hizmet binasında sürdürülmekte olan tadilat ve donanım işlerinin en geç 23 Mart'ta biteceği, taşınma işleminin 26 Mart'tan başlayıp tüm taşıma işlemlerinin 1988 yılının ilk yarısı içinde tamamlanacağı, taşınması özellik arz eden birimlerden ARUD'un yeni hizmet binasına intikalinin ARUD'dan alınacak özel bir plana göre gerçekleştirileceği belirtilmiştir (TDA/7761711; TDA/2672402). 29 Ocak 1988 tarihinde ARUD'un merkez teşkilatına gönderdiği genelgede, İMAD'ın 13.01.1988 tarihli genelgesine atıfla, Bakanlık birimlerinde mevcut 5 yıldan eski evrakın Şubat ayı sonuna kadar muhafaza edilmek üzere ARUD'a teslim edilmesinin kararlaştırıldığı, 1982 ve daha önceki yıllara ait evrakın indikatörleriyle birlikte ARUD'a tesliminin gerektiği, taşınma dolayısıyla teslimi öngörülen evrakın muhafazası için gerekli olacak mekânın saptanmasına ilişkin çalışmalarda yararlanılmak üzere birimlerin teslim edecekleri klasörlerin sayısının önceden bilinmesine ihtiyaç duyulduğu, bu nedenle Bakanlık birimlerinin arşive teslim edecekleri klasörlerin kesin sayısını ivedilikle ARUD'a bildirmeleri ve bu klasörlerin indikatörlerini henüz teslim etmemiş olanların bu işlemleri bir an önce tamamlamaları gerektiği ifade edilmiştir (TDA/9172359). 1988 yılındaki yeni binaya taşınma sırasında birimlerin ellerinde birikmiş bulunan çok sayıda belgenin ilgili genelgelere rağmen düzenlemesi yapılmadan Kurum Arşivine devredildiği anlaşılmaktadır (İdari Memur H. Yurtsever tarafından hazırlanan *Dışışleri Bakanlığı Merkez Arşivi Hakkında Not*, ss. 2-3).

Yeni binadaki çalışmalar tamamlandıktan sonra 1988 yılının ilk yarısında Bakanlığın ilgili birimlerinin Balgat'taki yeni binasına taşınma süreci tamamlanmıştır. ARUD birim olarak yeni hizmet binasına taşınmış olmakla birlikte, bu binada arşiv olarak kullanılacak alan bulunmadığı cihetle eski merkez binadaki Bakanlık Kurum Arşivinin yeni binaya taşınma imkânı olmamıştır. Diğer bir ifadeyle Bakanlık Kurum Arşivi eski yerinde kalmaya devam etmiştir. Bakanlık arşivi dâhil tüm Bakanlık birimlerini tek çatı altında toplamak amacıyla yeni hizmet binasının çevresinde yer alan parsellerin derhâl kamulaştırılması sağlanmış (TDA/15813854; TDA/10347272) ve 1990'lı yılların ilk yarısında yeni ek binanın (B ve C Bloklar) inşasına başlanmıştır.

08.06.1989 tarihli Dışışleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

16 Mayıs 1988 tarihli ve 19816 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*'in 45. maddesi uyarınca, ARUD Bakanlığın arşiv hizmetlerine ilişkin yönetmelik tasarısını 6 ay içinde hazırlamış ve tasarının tekemmülü için Hukuk Müşavirliğinin (HUMŞ) görüş ve önerilerine sunmuştur (TDA/11269812). HUMŞ 19816 sayılı Yönetmeliğin koyduğu esas ve ilkeler doğrultusunda ve Bakanlığın özel ihtiyaçları da göz önüne alınarak hazırlanan Yönetmelik taslağını incelemiş ve uygun bulmuştur (TDA/11269793). Gerekli sürecin tamamlanmasının ardından Bakanlık arşivlerinde bulunan arşiv evrakının tasnifine, muhafazasına, ulusal çıkarlara uygun olarak devletin, gerçek/tüzel kişilerin ve bilimin hizmetinde değerlendirilmesine ve saklanmasına, gerek kalmayan belgelerin imhasına dair usul ve esasları içeren *Dışışleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* 08.06.1989 tarihli ve 20189 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Dışışleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG: 08.06.1989, 20189). 46 esas ve 1 geçici maddeden oluşan Yönetmeliğin, "Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik"ten esinlenmiş olmakla birlikte Bakanlığın ilk derli toplu Arşiv Yönetmeliği olması itibarıyla ayrı bir önemi haiz olduğunu belirtmekte yarar görülmektedir.

Dışişleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik ile Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik karşılaştırıldığında birkaç madde dışında “Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”in Bakanlığın yapısına uyarlanıp olduğu gibi alındığı görülmektedir. Devlet Arşiv Hizmetleri Yönetmeliği’nde yer alan 7, 8 ve 45. maddelerin Bakanlık Yönetmeliğinde yer almadığı görülmektedir. Ayrıca her iki Yönetmeliğin yedinci kısmında yer alan “Geçici Hükümler” bahsi de birbirinden farklıdır. Bunun yanı sıra ve en önemlisi, her iki Yönetmeliğe göre, Dışişleri Bakanlığının kendi bünyesindeki arşiv belgelerini 10-14 yıl süre ile Kurum Arşivinde sakladıktan sonra DAGM’ye devretmeyi kabul etmiş olmasıdır. Son olarak, Bakanlık bir süredir arşivleriyle ilgili yapmayı arzuladığı arşiv mevzuatı çalışmasını Başbakanlığın arşiv mevzuatı beklediğinden 1988 yılına kadar erteletmek durumunda kalmıştır. Böylelikle, bu bekleyiş de son bulmuştur. Özetle bu Yönetmelikle Bakanlık arşivlerindeki belgelerin korunması, tasnifi, ayıklanması, gereksiz olanlarının imhası, süresiz saklanması gerekenlerin DAGM’ye devredilmesi, ulusal çıkarlara uygun olarak araştırmacıların hizmetinde değerlendirilmesi gibi hususlar kayıt altına alınmıştır.

Söz konusu Yönetmeliğin 22. maddesinin (b) bendi uyarınca arşiv evrakının tasnifini teminen Bakanlıkça merkez ve yurt dışı teşkilatına ait kodlar tespit edilmiş, bir genelgeyle 19 Haziran 1989 tarihinde tüm teşkilata gönderilmiş ve Yönetmelik uyarınca yapılması gerekli işlemlerle ilgili hazırlıklara başlanması istenmiştir (TDA/19453479).

Başbakanlık Düzeyinde Yürütülen Arşivcilik Çalışmaları

1980’li yıllarda Başbakanlık öncülüğünde arşivler konusunda önemli çalışmalar yapıldığı ve bu çalışmalar Bakanlık arşivlerini ve Bakanlıkta yürütülen arşivcilik çalışmalarını etkilediği cihetle bu çalışmalara alt başlıklar halinde kısaca değinilmesinde yarar görülmektedir.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün (DAGM) Kuruluşu

13 Temmuz 1981 tarihinde Başbakanlıktan Bakanlığa gönderilen bir yazıda, bir devletin geçmişi, bugünü ve geleceğinin arşiviyle değerlendirildiği, zira devletin her türlü fonksiyonunun arşiv konusu olduğu, arşivlerin milletlerin idari, hukuki, sosyal, siyasi ve kültür hayatlarındaki yeri ve öneminin inkâr edilemeyeceği, devlet ve milletin temel kaynaklarının arşivlerde saklı olduğu, Türkiye’nin arşiv belgesi bakımından büyük zenginliğe sahip olduğu, Osmanlı Devleti’nden devralınan büyük mirasla bugün dünyanın içerik bakımından en zengin arşiv potansiyeline sahip ülkelerinden birisi durumunda bulunduğu, Osmanlı dönemi arşiv belgelerine ilaveten bütün Cumhuriyet Dönemi arşiv evrakının değeri üzerinde de önemle durulması gerektiği, tarihimizin, millî kültürümüzün ve millet hayatımızın her çeşit maddi ve manevi haklarının yazılı belgelerini içeren ve millî varlığımızın geçmişten geleceğe geçiş vasıtası olan arşivleri gerektiği şekilde muhafaza edebilmek, devletin, bilimin, gerçek ve tüzel kişilerin yararlanmasına sunabilmek için yapılması gerekli hizmetlerin olduğu, Cumhuriyetin ilanının ardından Sadareten devralınan arşiv hizmetlerinin bir merkezi hükümet hizmeti olarak bugüne kadar Başbakanlık tarafından yürütüldüğü ifade edilmiştir. Devamla Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait arşiv belgelerinin tespiti, arşivcilik çalışmalarının bilimsel yöntem ve tekniklerle sürdürülmesi ve bu dönemlere ait arşiv belgelerinin değerlendirilmesi bakımından büyük önem arz eden bu konunun hukuki, idari ve teknik hizmetlerin yerine getirilmesi yönünden yazı ekinde gönderilen Devlet Arşivleri Kanun Tasarısı ile Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun Tasarısında titizlikle ele alınmış olduğu konuları üzerinde durulmuş, her iki kanun tasarısı hakkındaki görüş ve tekliflerin gerekçeleriyle birlikte yazılı olarak bildirilmesi ve ayrıca 10 Ağustos 1981 tarihinde Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatında Müsteşar Yardımcısı Kemal Girgin Başkanlığında yapılacak toplantıya yetkili bir temsilcinin gönderilmesi talep edilmiştir (TDA/8967543).

28 Temmuz 1981 tarihinde AUGM tarafından Kültür İşleri Genel Müdürlüğüne (KİGM) havale edilen Olur Belgesi’nde, söz konusu tasarıların Arşiv Dairesince incelendiği ve ana hatları itibarıyla olumlu bulunduğu,

bu alanda 10 yılı aşkın süredir çalışmalar yapıldığı, şimdi bir sonuca varılması ve bu iki tasarının tamamlanarak ortaya çıkarılmasının bu alandaki büyük mevzuat ve teşkilat boşluklarını dolduracağı belirtilmiştir. Devamla Devlet Arşivleri Kanun Tasarısı ile devlet ve millet hayatına ait arşiv ve arşivlik belgelerin tespit edilmesi, korunması ve değerlendirilmeleri esaslarının daha kesin şekilde saptanmış olacağı, ayrıca kanunda öngörülen çeşitli yönetmeliklerin çıkarılmaları suretiyle de arşiv belgelerinin inceleme esasları ve resmî evrakın imha şekillerinin açıklığa kavuşturulacağı ifade edilmiştir. Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığı Kanun Tasarısı hakkında ise Devlet Arşivleri Kanununun her türlü uygulamalarını yerine getirebilmek üzere Başbakanlığa bağlı *Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığı* adı altında yeni bir teşkilatın kurulmasının öngörüldüğü, eski tasarılar da Osmanlı Dönemi arşiv hizmetlerini yürüten ve adı Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü olan kuruluşun *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü* statüsünde düşünülmüş olduğu, yeni tasarıda ise İstanbul'daki *Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü* adını alacağı ve İmparatorluk Dönemi arşiv belgelerine ait arşiv hizmetlerini yürütmekle yükümlü kılınacağı, ayrıca 1976 yılı sonunda Başbakanlık Merkez Teşkilatı bünyesinde Millî Mücadele Dönemi dâhil Cumhuriyet Dönemi arşiv hizmetlerini yürütmek üzere kurulmuş olan Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığının da bu yeni tasarıyla müstakil bir genel müdürlük haline getirileceği, Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığı bünyesinde yer alan bu iki yeni genel müdürlüğün kurulmasının Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri konularının önem ve kapsamına daha uygun düştüğü görüşü kaydedilmektedir. Devlet Arşivleri Kanun Tasarısında 50 yıldan eski her türlü arşiv belgesinin Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığına tesliminin öngörüldüğü, hangi malzemenin devredilip hangi malzemenin devredilmeyeceği hususunda karar alma yetkisinin tasarıda yeni bir kuruluş olarak yer alan *Millî Arşiv Kuruluna* bırakıldığı, Millî Arşiv Kurulu bünyesinde Bakanlık temsilcisine de yer verildiği, böylece arşiv belgelerinin adı geçen Başkanlığa teslimi vs. konularda alınacak kararlarda Bakanlığın da söz sahibi olacağı, Millî Arşiv Kurulunca ileride karara bağlandığı takdirde Bakanlığın elindeki 50 yıldan eski arşiv belgelerinin Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığına devredilebileceği, ancak bunun gerçekleşmesinin Ankara'daki arşiv sitesi inşaatının bitimine bağlı olduğu, inşaatın iki veya üç yıl daha devam edeceğinin söylendiği, arşiv belgelerinin modern şekilde inşa edilmekte olan arşiv sitesinde saklanmalarının tasnif ve özellikle korunmaları yönünden büyük yarar sağlayacağı ve Arşiv Dairesinin görüşlerine ilave edilmek üzere tasarılar hakkındaki KİGM'in görüşlerinin alınmasının yararlı olacağı belirtilmiştir (TDA/8967444).

Kanun tasarıları Arşiv Dairesince incelenip ana hatlarıyla olumlu değerlendirilmiş olmakla birlikte tasarıların önemi ve geniş kapsamı karşısında bir kere de Bakanlık Başhukuk Müşavirliğince incelenerek görüşünün alınması uygun görülmüştür (TDA/10861927). İlgili birimlerin görüşleri alınarak 10 Ağustos 1981 tarihinde Bakanlığın görüşünü Başbakanlığa bildirdiği, bahsi geçen görüşünde diğer bazı önerilerin yanı sıra bilhassa arz ettiği özellikler nedeniyle Tanzimat'tan bu yana Dışişleri arşivine tanınmış olan bağımsız statünün yeni tasarıda da korunması hususu üzerinde durulduğu ve bu yolda tasarıya bir madde ilavesi talep edildiği anlaşılmaktadır (TDA/8967344).

Başbakanlık tarafından hazırlanan Devlet Arşivleri Kanun Tasarısı 24 Aralık 1981 tarihinde Danışma Meclisi Adalet Komisyonunda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu görüşmelerde Bakanlık adına Arşiv Dairesi Başkanı Haluk Akman hazır bulunmuştur. Adalet Komisyonu tarafından kabul edilen tasarıda Bakanlık görüşlerine çoğunlukla yer verilmiş olmakla birlikte Bakanlık arşivinin bağımsız statüsünü koruyacak bir madde bütün çabalara rağmen tasarıya eklenememiştir. Söz konusu komisyonda, Bakanlık arşivinin bağımsızlığını koruyacak bir maddenin tasarıya ilavesi yolundaki talep komisyon üyelerine hatırlatılmış, ancak komisyon üyeleri devlet arşivlerinde birlik sağlanmasının kanunun esas amacını teşkil ettiğini, ayrıca arşiv belgelerinden hangilerinin Devlet Arşiv Teşkilatı Başkanlığına teslim edileceği hususuna Millî Arşiv Kurulunca karar verileceğini, kurul kararlarının Başbakanın onayı alındıktan sonra yürürlüğe koyulacağını, Dışişleri Bakanlığı da bu kurulda oy sahibi olduğunu belirtmek suretiyle özel bir madde ilavesine gerek

olmadığına karar vermiştir. Söz konusu kanun tasarısında bu ayrıcalığın sadece MİT Müsteşarlığına verildiği anlaşılmaktadır (TDA/8967344).

28 Şubat 1982 tarihinde 8/4334 sayılı *Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Kararnameyle* Başvekâlet Arşiv Umum Müdürlüğü, Başbakanlık Teşkilâtı içerisinde *Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı* adını almıştır (Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ..., RG: 28.02.1982, 17619). Diğer bir ifadeyle Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı kurulmuştur. 18 Haziran 1984 tarihinde ise 203 sayılı *Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* ile Türk arşivlerine ilişkin her türlü görev Başbakanlığa verilmiş (Madde 2/g), bu görevi yürütmek üzere *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (DAGM)* ana hizmet birimi olarak kurulmuştur. DAGM'nin görevleri KHK'nın 11. maddesi ile düzenlenmiştir (Başbakanlık Teşkilatı Hakkında ..., RG: 18.06.1984, 18435). 203 sayılı KHK, 19 Ekim 1984 tarihinde kanun haline getirilmiş ve 3056 sayılı *Başbakanlık Teşkilatı Kanunu* ile ulusal arşivlere ilişkin her türlü görev yine Başbakanlığın uhdesinde bırakılmıştır (Madde 2/g). 203 sayılı KHK ile aynı olan DAGM'nin görevleri söz konusu Kanunun 11. maddesiyle düzenlenmiştir (Başbakanlık Teşkilatı Hakkında ..., RG: 19.10.1984, 18550.) Türe ve Kaynar, 2017, ss. 281-283). Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de arşiv konusundaki idari, hukuki ve teknik arşiv uygulamalarına imkân verecek yeni mevzuat düzenlemelerinin yapılmasına zemin hazırlanmış, Cumhuriyet Arşivi ve Osmanlı Arşivi Daire Başkanlıkları DAGM'ye bağlanmış ve böylece ülke arşivleri yapısal anlamda tek çatı altında bir araya getirilmiştir.

3473 sayılı (1988) Kanun ile 19816 sayılı (1988) Yönetmelik

30 Nisan 1987 tarihinde Başbakanlığın Bakanlığa gönderdiği yazıda, 3056 sayılı (1984) Kanun gereğince devlet arşivleriyle ilgili her türlü görevin Başbakanlığa verildiği, bu kanun uyarınca kurulan DAGM'nin görevlerinin 11. maddeyle düzenlenmiş olduğu, DAGM'nin görevleri arasında “Millî arşiv politikasının esaslarını belirlemek, bu esasların uygulanmasını takip etmek ve denetlemek”, “Devlet ve millet hayatını ilgilendiren her türlü bilgi ve belgeleri toplamak, değerlendirmek ve saklamak” ve “Kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinde ayıklama, saklama ve imha işlemlerini denetleme”nin de yer aldığı ifade edildikten sonra günün ihtiyaçlarına cevap vermeyen 26.03.1956 tarihli ve 6696 sayılı kanun yerine saklanması gerek kalmayan belgelerin imhasına ilişkin KHK Tasarısı ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla şahıslar elinde bulunan belgelerin tespit edilmesini, gerekli koşullar altında korunmalarını ve ulusal çıkartılara uygun olarak devletin, gerçek/tüzel kişilerin ve bilimin hizmetinde değerlendirilmelerini sağlamak üzere Devlet Arşivleri Hakkında Yönetmelik Tasarısının hazırlanmış olduğu belirtilmiş, yazı ekinde sunulan her iki tasarı hakkındaki görüş ve tekliflerin gerekçeleriyle birlikte Başbakanlığa bildirilmesi ve 27 Mayıs 1987 tarihinde Başbakanlıkta konuyla ilgili yapılacak toplantıya bir yetkili temsilcinin gönderilmesi talep edilmiştir (TDA/11189236).

Arşiv mevzuatı düzenlemeleri çerçevesinde hazırlanan her iki tasarı ARUD tarafından incelenmiş ve genel olarak olumlu bulunmuştur. Bakanlık görüşünün tespitine esas olmak üzere bahsi geçen iki tasarı bu defa görüşleri için KİGM'e ve HUMŞ'a havale edilmiştir (TDA/9583725; TDA/11189043). KİGM ile HUMŞ'un her iki tasarıya ilişkin olumlu görüşleri üzerine (TDA/9583620; TDA/11189005) kanun tasarılarının Bakanlıkça olumlu karşılandığı DAGM'e bildirilmiştir (21.05.1987 tarihli ve 171.775.2588 sayılı Yazı).

Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname tasarısı Bakanlar Kurulunca 15 Mart 1988 tarihinde kabul edilmiş ve 316 sayılı KHK ile 4 Nisan 1988 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ..., RG: 04.04.1988, 19775). Söz konusu KHK aynı içerikle 4 Ekim 1988 tarihinde 3473 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun* olarak yeniden yayımlanmıştır (Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ..., RG: 04.10.1988, 19949). Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı (MSB) ve Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) 316 sayılı KHK'nın kapsamı dışında bırakılırken 3473 sayılı Kanunla bu kurumların arasına

“İçişleri Bakanlığı” da eklenmiştir (Madde 1). Dolayısıyla, 316 sayılı KHK ile 3473 sayılı Kanun arasındaki yegâne farkın bu olduğunu söylemek mümkündür (İçişleri Bakanlığının söz konusu Kanunun kapsamı dışında bırakılmış olması Dışışleri Bakanlığı ile DAGM’i çok geçmeden karşı karşıya getirecektir).

3473 sayılı Kanunla, kanun kapsamındaki bütün kamu kurum ve kuruluşlarının (Dışışleri Bakanlığı dâhil) arşiv belgelerinin DAGM’de toplanması, tasnifi ve arşiv yönünden DAGM’ce denetlenmesi öngörülmüştür. Arşiv mevzuatını bir bütünlük içinde ele alan 9 maddelik Kanun Türkiye’nin *Ana Arşiv Kanunu* niteliğinde olup, İngiltere’deki Arşivler Kanunu (1958), ABD’deki Bilgi Edinme ve Gizlilik Kanunları (1974), Fransa’daki Arşivler Kanunu (1979) ve Almanya’daki Hükümet Arşivlerinin Emniyeti ve Kullanımına Dair Yasa (1988) düzeyindedir (Devlet Arşiv Sisteminde Dışışleri Arşivinin Yeri ..., 18.10.1996, s. 4).

30 Nisan 1987 tarihli Başbakanlık yazısında bahsi geçen Devlet Arşivleri Hakkında Yönetmelik Tasarısının bir yıl sonra *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* olarak yürürlüğe girdiği görülmektedir. 3056 sayılı Kanunun (1984) 11. maddesi ile 316 sayılı KHK’nın (1988) 6. maddesi gereğince hazırlanan ve Dışışleri Bakanlığı için de bağlayıcılığı bulunan söz konusu Yönetmelik 16 Mayıs 1988 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, RG: 16.05.1988, 19816). 49 esas ve 3 geçici maddeden oluşan söz konusu Yönetmeliğin 45. maddesine göre yükümlü kurumların 6 ay içinde bir yönetmelik hazırlamaları gerektiğinden ve Dışışleri Bakanlığının hazırladığı ve yukarıda bahsi geçen yönetmelik hükümlerinin neredeyse tamamına yakını işbu Yönetmelikle aynı olduğundan bu Yönetmeliğin sadece önemli görülen noktalarına değinilecektir. Söz konusu Yönetmeliğe göre, yükümlülerin elinde bulunan arşiv belgelerinin kurum arşivlerinde saklama sürelerinin 10-14 yıl arası olduğu (5 ve 25. maddeler), saklama sürelerini tamamlayan arşiv evrakının DAGM’ye devredileceği (Madde 28), arşiv evrakının “Provenance Sistemi” ile tasnif edileceği (Madde 24), yükümlülerin elinde bulunan arşiv belgelerinin özelliklerini göz önünde bulundurarak arşiv hizmetlerini düzenlemek ve yürütmek, tasnif usul ve esaslarını göstermek üzere Başbakanlığın görüşünü almak suretiyle 6 ay içinde kendi yönetmeliklerini yayımlayacakları (Madde 45) belirtilmiştir. Söz konusu Yönetmelikle, özetle, bütün kamu kurumlarının arşiv belgelerinin tasnifi, ayıklanması, imha edilmesi ve araştırmacılara açılmasıyla ilgili hususların düzenlenmesi öngörülmüştür.

Osmanlı Arşivlerinin Erişime Açılması

1980’lerde Türk arşivleri için hem mevzuat anlamında hem arşivlerin araştırmacılara açılması yönünde üst düzeyde ciddi çabaların harcandığı görülmektedir. Bu durumun Bakanlık Kurum Arşivindeki belgelere yansıdığı ve Bakanlık arşivinde konuyla ilgili belgelerin sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen mevzuat çalışmalarına paralel olarak bir yandan da Osmanlı arşivleri bir an evvel araştırmacılara açılmak istenmiştir. Bunun başlıca sebebinin 1915 olaylarının 50. yıldönümü olan 1965 yılında Türkiye aleyhinde başlayan Ermeni propagandasına 1973 yılından itibaren Ermeni terörünün eklenmesi ve bu durumun etkisiyle yerli ve yabancı araştırmacıların, diplomatların, siyasetçilerin devlet arşivlerinin bir an önce açılmasına yönelik ısrarlı söylemlerinin olduğu anlaşılmaktadır.⁴ Bu nedenle, Osmanlı arşivleri 1980’lerde ciddi şekilde ele alınmaya başlanmış ve -önemli sayıda personel takviyesinden sonra- nihayet 12 Mayıs 1989 tarihinde araştırmacılara açılabilmiştir. 600 yıldan fazla geçmişi bulunan Osmanlı İmparatorluğu’nun 100 milyonu aşkın belgeyi içeren arşivinden ilk etapta 1691-1894 dönemini kapsayan belgeler incelemeye sunulmuş, öteki dönemlere ait belgelerin düzenlenmesi çalışmalarına devam edilmiştir (TDA/9170459; TDA/2138301). Diğer bir ifadeyle ülkedeki/dünyadaki siyasi konjonktür (özellikle

⁴Dışışleri Bakanlığı Kurum Arşivindeki konuya ilişkin çok sayıdaki belgenin yanı sıra Osmanlı arşivlerinin bir an önce erişime açılmasının gerekliliği, diğer bir ifadeyle “daha fazla gecikmeden Osmanlı arşivlerinde bir reforma girişmek zorunluluğu”nun sebeplerini Türk-Arap ilişkileri inceleme Vakfı’nın 1985 yılında düzenlediği Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları konulu sempozyumda da görmek mümkündür (*Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, 1985).

Ermeni Meselesi)⁵ Türkiye'yi arşiv konusunu daha ciddi şekilde ele almaya zorlamış ve Osmanlı arşivlerinin bir an önce dünya kamuoyuna açılmasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı arşivlerinin açılmadan önce ve açıldıktan sonra hem yurt içindeki hem yurt dışındaki araştırmacılardan büyük ilgi gördüğü arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

1990-2000 Yılları Arası Arşivcilik Çalışmaları

Bu başlık altında Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı (ARUD), Bakanlık Kurum Arşivinin durumu, Bakanlık arşivinde yapılan çalışmalar ve DAGM'nin Kültür Bakanlığına bağlanması talebi hususlarında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bakanlığın Kurum Arşivini kendi bünyesinde muhafaza etmek istemesi nedeniyle 3473 sayılı (1988) Kanun kapsamından çıkmaya çalışması sürecinde Başbakanlığa karşı verdiği mücadeleye de konunun önemine binaen ayrıntılı şekilde yer verilme ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı (ARUD)

1990'lı yılların başlarında ARUD; ARUD Kalemi (ARUD-I), Şifre Müdürlüğü (ARUD-II), Haberleşme Güvenliği Şubesi (ARUD-III), Haberleşme Şubesi (ARUD-IV), Kurye Şubesi (ARUD-V), Diplomatik Kargo ve İç Yollama Şubesi (ARUD-VI), Genel Evrak Şubesi (ARUD-VII) ve Arşiv Şubesi (ARUD-VIII) olmak üzere 8 birimden oluştuğu görülmektedir (Dışişleri Bakanlığı 1990 Tarihçesi, 1991, s. 375). ARUD'un mevcut yapısını bu dönemin sonuna kadar muhafaza ettiği anlaşılmaktadır.

1992 yılında, Bakanlığın Balgat'taki ana binasının yanı sıra Tandoğan'da (Anıt Caddesi, No: 12) yeni bir bina kiralanmış, Bakanlık arşivi ve matbaası ise Kızılay'daki Başbakanlık binasının bodrum katında kalmaya devam etmiştir. Bakanlığın Balgat'taki binasının yanına inşa edilmesi düşünülen ek binanın ihalesi 1993'te yapılmış ve 1994 yılı başında temeli atılmıştır. Bakanlık arşivi için büyük önem arz eden ek binayla Tandoğan'da çalışanların merkez binada çalışanlarla birleştirilmesi, Bakanlığın özellikle büro, toplantı salonları, arşiv, kütüphane vd. ihtiyacının karşılanması öngörülmüştür (Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi 1994, s. 227).

24 Haziran 1994 tarihinde kabul edilen 4009 sayılı *Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun* 15 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanunda Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı yardımcı birimler arasında sayılmış ve görev alanı Bakanlıkla dış temsilcilikler arasında haberleşmeyi yürütmek, gelen-giden telgrafların kayıt, tasnif ve dağıtımını sağlamak (a), Bakanlıkla dış temsilcilikler arasındaki yazışmaları periyodik kuryeler göndermek suretiyle sağlamak (c), diplomatik çanta ve kargoların sevkiyatını ve bunlara dair yazışmaları yürütmek (d), anlaşmaları ve temsilciliklerden gelen dokümanları tasnif ve muhafaza etmek, gerektiğinde ilgili dairelerin istifadesine sunmak (e), Osmanlı arşivlerinin muhafazası ve tasnifi ile bunların kullanımına ilişkin düzenlemeleri yapmak (f)" (Madde 18) olarak belirlenmiştir. Arşiv işleri de idari memurların görevlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Madde 37) (Dışişleri Bakanlığının Kuruluşu ..., RG: 06.07.1994, 21982 Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi 1994, s. 21-22, 26, 34).

⁵Ermeni Meselesi konusunda geniş kapsamlı bir çalışmanın Dışişleri Bakanlığı Hazine-i Evrakında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Hazine-i Evrak belgeleri arasında bulunan Ermeni belgelerini çıkarıp incelemek, asıllarını veya özetlerini yeni yazıya çevirip orijinallerinin fotokopilerini almak suretiyle değerlendirmek için Bakanlık Hazine-i Evrakını incelemek üzere 1980 yılında emekli Büyükelçilerden müteşekkil bir ekip (I. Grup) kurulmuştur. Emekli subaylardan oluşan bir grup da (II. Grup) Başbakanlık arşivlerinde çalışmaya başlamıştır. Hazine-i Evrak Grubunun başkanlığını Nejat Ertüzün yürütürken her iki grubun Araştırma Kurulu Koordinatörlüğü görevini Şinasi Orel üstlenmiştir. I. Grup 1986 yılından itibaren bütün Osmanlı arşivlerinin bir araya getirilmesi amacıyla kurulan DAGM'nin uhdesinde kendilerine tahsis edilen yeni bürolarda çalışmalarına devam etmiştir. 1991 yılı sonuna gelindiğinde, 55 cilt olarak hazırlanması öngörülen "Osmanlı Belgelerinde Ermeniler" arşiv serisinin 33 ciltlik bölümünün tamamlandığı ve bunların ilk 17 cildini oluşturan belgelerin mikrofilmlemlerinin NATO üyesi ülkelerin Millî Kütüphanelerine 1990 yılı içinde hediye edildiği, Arşiv Araştırma Kurulu'nun yürüttüğü bu faaliyetin kalan ciltlerinin 1993 yılı sonunda bitirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır (TDA/5063126; TDA/5063151; TDA/5062874; TDA/5062915; TDA/9213499; TDA/4349587; TDA/4279086; TDA/4477572; TDA/8566382; TDA/3508963; TDA/5163880).

4009 sayılı Kanunun 18. maddesinin (a) ve (e) bentleriyle Bakanlık arşivleri Bakanlığın uhdesine verilirken, (f) bendiyle Osmanlı Arşivleri Dairesi Başkanlığının görev alanına müdahale edildiği görülmektedir. Kaldı ki Osmanlı arşivleri anlamındaki Hazine-i Evrak Arşivi Bakanlıkça 1986 yılında DAGM'ye devredilmiştir. Böylece, Bakanlığın Teşkilat Kanunuyla Devlet Arşivleri mevzuatı arasında bir nevi yetki çatışması yaratıldığı gibi (Devlet Arşiv Sisteminde Dışışleri Arşivinin Yeri ..., 18.10.1996, s. 6; 21.1.1996 tarihli Türkiye Arşivleri, s. 4) bu kanun gereğince Osmanlı Hariciye Nezaretine ait Hazine-i Evrakın tekrar Bakanlığa devri bilahare Bakanlıkça söz konusu edilebilmiştir (Dışışleri Arşivinin Taşınması konulu Servis Notu, 23.7.1995).

Bu dönemde, ARUD Başkanlığını Volkan Çotur (1989-1992) (Dışışleri Bakanlığı 1992 Tarihçesi, 1994, s. 46), Sanlı Topçuoğlu (1992-1996) (Dışışleri Bakanlığı 1993 Tarihçesi, 1994, s. 35), Osman Mengü Büyükdavras (1996-1998) (Dışışleri Yıllığı, 2002, s. 108) ve Yahya Akkurt (1998-2003) (Dışışleri Bakanlığı Tarihçesi 1999, s. 163) yürütmüşlerdir.

Arşivcilik Çalışmaları

1991 Nisan ayına gelindiğinde, Arşiv Şubesine bağlı Dokümantasyon Merkezinde 6.000 civarında (raf uzunluğu 261 metre, hacmi 51 m³) doküman bulunmaktadır. Kurum Arşivinde 13.000 civarında farklı türde defter (raf uzunluğu 162 metre, hacmi 73 m³), 40.000 klasör ve 2.880 kutu evrak (raf uzunluğu 13.000 metre, hacmi 2.250 m³) muhafaza edilmektedir. 1988 yılında Balgat'a taşındığından Bakanlık birimlerince boşaltılan bodrum katındaki yerler arşiv deposu olarak tanzim edilmiştir. Böylelikle, birimlerden Kurum Arşivine teslim edilen evrak bu yerlere yerleştirildiği halde 500 metre raf uzunluğunda 120 m³'lük hacme sahip boş alan bulunmaktadır. O tarihte yer sorunu olmamakla birlikte yer sorununa kesin çözüm için arşiv mevzuatına uygun olarak bir imha komisyonunun kurulması ve bu komisyonun imha listelerini hazırlayacak geniş bir kadroyla ayıklama ve imha işlemlerine başlanması düşünülmüştür. Bahsi geçen ayıklama ve imha işlemi yapıldığı takdirde %30 veya %40'a varan oranlarda yer kazanımı sağlanacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca bu dönemde belgelerin bilgisayara kaydedilmesi öngörülmüş, bilgisayara geçirilecek indikatörlerin yaklaşık 20.000 sayfa civarında olduğu hesaplanmış ve indikatörleri düzenli olduğundan öncelikle 1919-1958 döneminin bilgisayara kaydedilmesi düşünülmüştür. Bu döneme ait evrak tasnif edilirken ya da bu tarihleri kapsamasına rağmen bu bölümde yer almamış evrak daha sonra 1958 öncesi bakiye bölümü olarak oluşturulmuştur. Bu döneme ait evrakın büyük kısmı ülkeler bazında tasnif edilmiş olmakla birlikte bir kısım evrak da Türkiye Siyasi, Türkiye İdari, Lozan Konferansı ve Tatbikatı gibi konu başlıkları altında tasnif edilmiştir. Hem büyük oranda yer ve zaman kazanımı sağlayacak olan ayıklama ve imha işlemleri için hem indikatörlerin bilgisayar ortamına kaydedilmesi faaliyetleri için 1975-1984 yılları arasındaki gibi geniş bir kadroya ihtiyaç duyulduğundan söz konusu durum servis notuyla İMAD'ın dikkatine getirilmiştir (Kurum Arşivinde Yerleşim Alanı, Düzeni ve ... konulu Servis Notu, 12.04.1991).

21 Kasım 1991 tarihinde ARUD'un KİGM'ye gönderdiği yazıda, Meşrutiyet Caddesindeki Bakanlık binasından yakında taşınılacağı, bu taşınmadan önce gerekli olmayan evrakın imhasının yapılması ve artık kullanılmayan beş yıldan eski evrakın tasnifli şekilde, hazırlanacak indikatörleriyle birlikte ARUD'a teslim edilmesi talep edilmiştir (TDA/5858882). Bakanlığın Meşrutiyet Caddesindeki ek hizmet binasının 1992 Ocak ayı içinde boşaltılması için gerekli önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır (TDA/5833683).

30 Nisan 1992 tarihinde tüm teşkilata gönderilen genelgede, 20189 sayılı "Dışışleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik" in 42. maddesinin Bakanlığın merkez ve yurt dışı teşkilat birimleri için "bir dosya sistemi ve dosya yönetmeliği kurulması" hükmünü getirdiği, standart arşiv dosya sistemi bulunmadığından ve Bakanlığın yoğun evrak trafiği olduğundan Bakanlık birimlerinin aradığı belgelere ulaşmakta güçlük çektiği, bazen evrakın evveliyatının hemen bulunamamasının gereksiz zaman ve işgücü kaybına yol açtığı, bu nedenle sağlıklı ve sistematik bir dosya fihristinin belgelerin tasnif ve dosyalanmasında büyük kolaylık sağlayacağı gibi düzenli şekilde dosyalanmış evrakın evveliyatının bulunmasını da son derece kolaylaştır-

cağı, nitekim sağlıklı dosya fihristine sahip misyonlarda belgelerin dosyalanması, tasnifi ve gerektiğinde bulunması konusunda herhangi bir sorunun yaşanmadığı, yurt dışı temsilcilikleri için referans niteliğinde hazırlanmış bulunan dosya fihristi örneğinin yararlanılmak üzere genelge ekinde sunulduğu, ilişik dosya fihristi örneğinin aynı zamanda tüm dış temsilcilikler için standardın sağlanmasına yardımcı olacağı, dosya fihristinden amacın bir konunun tüm temsilciliklerde aynı sayıyla kodlanması olduğu, mevcut sistemde her konu için verilmiş dosya kodunun sürekli olduğu, tasnifte kronolojik, tematik ve coğrafi sıralamaya özen gösterilmesinin yararlı olacağı, dosya fihristi için gerekli esnekliğin bulunduğu, sistemin uygulanması ve kullanılması hakkında bir notun ayrıca genelge ekinde sunulduğu, tereddüde düşülen konularda ARUD'dan yardım istenebileceği vb. hususlar belirtilmiştir. Genelge ekinde ise “Sistemin Uygulanma ve Kullanma Prensipleri” başlıklı iki sayfalık bir not ve 26 sayfadan oluşan “Dışişleri Bakanlığı Arşiv Dosyalama Sistemi” bulunmaktadır (TDA/19113206). Söz konusu dosyalama sisteminin konularına göre düzenlenmiş altılı rakam grubundan oluştuğu görülmektedir. İlk üç rakam ana konuları, sonraki üç rakam alt konuları ifade ederken ülkeler veya ülkelerle ikili ilişkiler söz konusu olduğunda bu altılı rakam grubuna ülkeleri ifade eden üçlü rakam grubu eklenebilmektedir. Dolayısıyla, altılı rakam grubu konusuna göre dokuzlu rakam grubuna dönüşebilmektedir. Belgelerin saklama sürelerini içermeyen söz konusu dosyalama sistemi Bakanlığın derli-toplu ve tüm teşkilatı bağlayıcı ilk Standart Dosya Planı olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir.

4 Şubat 1993 tarihinde ARUD Başkanı tarafından Müsteşar İdari İşler Yardımcılığına (MİDY) takdim edilen servis notunda Dışişleri Kurum Arşivinin sorunlarına yer verilmiştir. Söz konusu servis notunda, mevcut personel sayısının hem nitelik hem nicelik yönünden yetersiz olduğu, 1979 yılında münhasıran Bakanlık arşivleri için alınan arşivcilerin bir süre sonra “idari memur” statüsüne geçirildiği, farklı daire ve temsilciliklerde görev almakta olan bu memurlardan yalnızca birinin Bakanlık arşivinde görevli bulunduğu ve büyük özveriyle ancak güncel işleri yürütmeye çalıştığı, arşiv hizmetlerinin düzenli, sağlıklı ve verimli şekilde sürdürülebilmesi için asgari 10 arşiv uzmanına ve bir o kadar da yardımcı personele ihtiyaç bulunduğu, Bakanlık Müsteşarının Bakanlığa yeterli sayıda arşivci alınması imkânlarının araştırılması konusunda Personel Dairesi Başkanlığına (PERD) talimat vermiş olduğu, Bakanlık arşivi için gerekli modern cihaz ve malzemenin alınması suretiyle arşivlerin modernizasyonu konusunda 1992 yılı sonlarında gerekli çalışmalara başlandığı, Bakanlık arşivinin bulunduğu Başbakanlığa ait bölümlerin gerek hacim gerek nitelik yönünden son derece yetersiz olduğu, yeni hizmet binasının inşasına bir an önce başlanması ve mümkün olan en kısa zamanda bitirilmesinin Bakanlık Kurum Arşivinin de uygun ve yeterli bir mekâna kavuşması açısından büyük önem arz ettiği belirtilmiştir (04.02.1993 tarihinde ARUD tarafından MİDY’e takdim edilen Servis Notu).

12 Ekim 1993 tarihli bir diğer servis notunda, yukarıdaki bazı bilgilere ilaveten Bakanlık arşivinde 3473 sayılı (1988) Kanun ve 20189 sayılı (1989) Yönetmelikte öngörülen tüm hizmetleri kapsayacak sürekli bir çalışma içine girilebilmesi için münhasıran arşivci olarak çalıştırılmak üzere en az 10 kişiye ihtiyaç bulunduğu, bu nedenle arşivci kadrolarının bir an önce temininin büyük önem taşıdığı, yurt dışındaki arşivlerin büyük kısmının da keza tasnife ihtiyacı olduğu, ayrıca yurt içi ve yurt dışı akademik çevrelerden araştırma talepleri gün geçtikçe artmış olmasına rağmen tasnif işlemleri tamamlanamadığı cihetle bu taleplerin kabul edilemediği, Bakanlığa alınacak arşivcilerin niteliklerinin tespiti için 16898 sayılı (1980) Yönetmelikten yararlanılabileceği ifade edilmiştir (12.10.1993 tarihinde ARUD Başkanı tarafından MİDY’e takdim edilen Servis Notu).

3 Mart 1994 tarihinde merkez teşkilata gönderilen genelgede, 20189 sayılı *Dışişleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*’e göre Bakanlığın merkez ve yurt dışı birimlerinde arşivlerin oluşumu, ayıklanması, imhası, tasnifi ve saklanması işlemlerinin belirli kurallara bağlandığı, ancak Bakanlık merkez teşkilatının Yönetmelik hükümlerine riayet etmediği, tüm belgelerini Kurum Arşivine teslim etmeye devam ettikleri ifade edildikten sonra Bakanlık yeni binasına taşındıktan sonra Kurum Arşivinin eski yerinde kaldığı, bu süre zarfında arşiv için tahsis edilen yeni bölmelerin neredeyse tamamen dolduğu, bu nedenle 1994 yılı içinde

dairelerin birim arşivlerindeki belgelerini anılan yönetmelik hükümlerine göre ayıklayıp gözden geçirdikten sonra Kurum Arşivine teslim etmelerinin kesin zaruret halini aldığı, Kurum Arşivinde yeni belgelerin koyulabileceği mekânın son derece daralmış olması nedeniyle arşivin yeni kadrolarla takviye edilerek söz konusu yönetmelik hükümlerince oluşturulacak ayıklama ve imha komisyonlarının çalışmalarına başlaması ve bu çalışmalar sonucunda tasnifsiz olarak duran 1958 sonrası belgelerin tasnife tabi tutulması sonucunda yeni mekânlar oluşuncaya kadar 1994 yılı içinde birim arşivlerinden ancak zorunlu hallerde ve sınırlı miktarda evrak kabul edilebileceği belirtilmiştir (TDA/7492848).

1994 Kasım ayında, Kurum Arşivinde istihdam edilen 5 aday idari memurdan oluşan ayıklama, imha ve tasnif ekibi 2 uzman arşivcinin denetim ve yönlendirmesinde yeniden tasnif ve düzenleme faaliyetlerine başlamış, bazı güncel evrakın tasnifi yapılarak bilgisayar ortamında indikatörleri çıkarılmıştır. Ancak bu ekipten 2 idari memurun askerlik görevini yapmak üzere ayrılmalrı, 2 aday idari memurun ise başka birimlere nakledilmeleri üzerine ayıklama, imha ve tasnif çalışmalarına bir kez daha ara verilmek durumunda kalmıştır. 1995 yılına gelindiğinde Bakanlık arşivi Başbakanlık binasının bodrum katında 3.100 m²'lik bir alanı kapsamakta, 15.000 metre uzunluğundaki raflarda yaklaşık 45.000 klasör ve 3.000 kutu bulunmaktadır. 1919-1931 dönemine ait 724 kutu ve 107 klasörün tasnifi yapılmış, indikatörleri çıkarılmıştır. Ülkeler itibariyle tasnif edilen bu dönemin evrakı genel olarak Osmanlı dönemi alfabe sistemiyle yazılıdır. 1932-1947 dönemine ait 4.550 kutu/klasör ile 1948-1958 dönemine ait 2.005 kutu ve 350 klasör de ülkeler itibariyle tasnifli olup indikatörleri mevcuttur. 1919-1958 dönemi arşiv evrakının muhafaza edildiği, önemli bölümü harap durumda olan kutuların bir kısmı 1994-1995 yıllarında onarılmıştır. 1958-1974 dönemine ait 11.000 klasörün daireler itibariyle tasnifi yapılmış olup indikatörleri bulunmaktadır. 1975 ve sonrası döneme ait 26.000 klasör daireler itibariyle konu ve kronolojik sıra göz önünde bulundurulmak suretiyle tasnif edilmiş ve bunların da indikatörleri çıkarılmıştır. Bu döneme ait dosyalar arşive gelmeye devam etmekle birlikte bu dönemin dosyalarının tasnifi ve indikatörleri⁶ düzenli olmadığından bu dosyaların yeniden tasnifine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca merkez birimlerince her yıl yaklaşık 1.000 civarında klasör arşive devredilmektedir. Arşiv belgelerinin yanı sıra, 180 metre uzunluğundaki raflarda 13.000 adet kayıt, maaş bordroları ve pasaport defterleri bulunmaktadır. Bakanlık arşivi araştırmacılara kapalıdır ve yalnızca Bakanlık içi araştırmalara ve istisnai durumlarda diğer devlet kurum ve kuruluşlarına cevap verilebilmektedir. Belgelerin orijinallerinin arşivden çıkarılması yasaktır. Arşivde yurt dışına tayin olunan 1 uzman arşivci haricinde 1 uzman, 1 aday idari memur ve 1 daktilo memuru görev yapmaktadır. Bunların dışında 3 müstahdem ve 2 temizlikçi arşiv kadrosunda yer almaktadır. 265 metre raf uzunluğunda yaklaşık 4.000 civarında dokümanın bulunduğu Dokümantasyon Merkezinde ise görevli tek kütüphane memurunun da emekli olmasıyla bu birimden sorumlu kimse kalmamıştır. Mevcut kadroyla ayıklama, imha ve tasnif hizmetleri yapılamamakta, ancak arşivin temiz ve düzenli tutulması, gelen araştırmacılara yardımcı olunması, merkez birimlerden devredilen dosyalar için yeni mekânlar açılması, bu dosyaların tanzimi/yerleştirilmesi ve arşivle ilgili yazışmaların yapılması gibi günlük rutin işler sürdürülebilmektedir (Temmuz 1995 Tarihi İtibariyle ..., 27.07.1995).

Sonuç olarak, 1995 yılı itibariyle Bakanlık arşivindeki alan, kapasitesini doldurmak üzeredir ve ancak bir veya iki yıl daha evrak alabilecek durumdadır. Bakanlık arşivi düzenli olarak kontrolü ve bakımı yapılmakta olan hassas yangın alarm tertibatıyla donatılmış olmasına rağmen yeterli fiziki güvenlik koşullarına sahip olmadığı gibi Başbakanlığa ait üst kattaki bölümlerin su boruları arızalandığından sızıntı olabilmekte ve bazen yağmur sularının dahi arşive sızabildiği durumlar yaşanabilmektedir. Belgelerin muhafaza edildiği

⁶Dışişleri Bakanlığı Kurum Arşivinde bulunan indikatörlerin raf uzunluğu 10 metre civarında olup farklı tarihlerde farklı kişilerce kaydı tutulmuş olduğundan indikatörler arasında yeknesaklık bulunmamaktadır. Bazı indikatörlerde ülke ismi, kutu numarası, şömiiz/karton/gömlek numarası, konu, tarih, dosya kodu bulunurken bazılarında kutu numarası, konu, dosya kodu veya tarih bilgisine yer verildiği görülmüştür. Bazı indikatörlerde ise sadece kutu numarası, karton numarası ve konuya yer verildiği tespit edilmiştir. İndikatörler ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte söz konusu indikatörlerin azlığı dikkate alındığında Kurum Arşivindeki belgelerin çok az bir kısmının indikatörlerinin çıkarıldığını söylemek mümkündür.

bazı kutular eskidiğinden yenilenmeleri gerekmeğe ve klasörlerde toza açık bulunan evrak tozlanıp yıprandığından gelişmiş toz alma makinelerine gereksinim bulunmaktadır. Bazı odalarda aşırı rutubet, bazı odalarda aşırı kuruluk mevcuttur. Bu nedenlerden ötürü, ortamın nem oranını ölçecek ve ona göre gerekli havalandırmayı yapacak teknik araçlarla donatılmış modern arşiv binasına ihtiyaç bulunmakta, belgelerin yeni bir ayıklama, imha ve tasnif çalışmasıyla yeniden elden geçirilmesi gerekmeğe, bu işler için en az 10 kişilik kadroya ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak eldeki kadroyla söz konusu çalışmanın gerçekleştirilmesi mümkün görülmediğinden mevcut arşivin yeni bir mekâna taşınması ve bu yeni alanın en az 3.200 m²'lik raf uzunluğuyla donatılmış bir bina olması gerekmektedir (Temmuz 1995 Tarihi İtibariyle ..., 27.07.1995).

Bakanlık Kurum arşivinin içinde bulunduğu durumdan ötürü, 1995 yılında bir yandan Bakanlık için yeterli sayı ve nitelikte arşivci kadrosu oluşturulması amacıyla PERD tarafından çalışma başlatılmış, diğer taraftan bu yılın başında ARUD tarafından tüm arşivin mikrofilm ve bilgisayara geçirilmesini kapsayan Arşiv Otomasyon Projesi başlatılmıştır (Dışişleri Arşivinin Taşınması konulu Servis Notu, 23.07.1995).

23.06.1989 tarihli ve 89/14269 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, 1995 yılında, Bakanlık arşivinin son elli yıllık dönemden önceki belgelerin araştırmacıların istifadesine sunulması düşünülmüştür. Bakanlık Müşaviri Kemal Girgin tarafından yapılan incelemede, Bakanlık arşivinin bahse konu 50 yıldan önceki dosyalarının hemen hemen tamamı orta derecede tasnif görmüş olduğundan arşivin araştırmacılara açılmasında sakınca bulunmadığı, arşivin belirlenen ölçüler içinde arşiv görevlilerinin gözetimi altında incelemeye açılabilceği, ancak Kurum Arşivinin bulunduğu eski yerindeki mevcut odaların bazı bakımlardan dışarıdan gelecek araştırmacılar için müsait olmadığı, Bakanlığın başka binalarında bu işe tahsis düşünülen oda veya salon bulunsa bile evrakın mevcut yerlerden bu yerlere inceleme için götürülmesinin sakıncalı olduğu belirtilmiştir (Bakanlık Merkez Arşivinin ..., 01.11.1995).

23 Ekim 1995 tarihinde dış teşkilata gönderilen “Eski Evrakın İmhası” konulu genelgede, dış temsilciliklerden zaman zaman alınan yazılarda arşivlerinde yer kazanmak amacıyla eski yıllara ait arşiv belgelerinin imha edilmek istendiği bildirilerek hangi tür ve hangi yıllara ait belgelerin imha edilebileceği konusunda talimat istendiği ifade edildikten sonra yeknesak bir uygulama ve gereksiz yazışmaların, dolayısıyla zaman kaybının önlenmesi bakımından dış temsilciliklerde oluşan arşiv evrakının imhasında uygulanacak esasların 20189 sayılı (1989) Yönetmeliğin 4. ve 5. kısımlarında öngörüldüğü, söz konusu yönetmelikte zikredilmeyen ve saklama süreleri özel kanunlarla veya tüzüklerle belirlenen, özellikle konsolosluk ve idari işlemlere ait dış temsilcilik belgeleri arasında önemli bir yer tutan evrakın imhasında ise hukuki dayanağı olan her türlü vekâletnameler ile taahhütnamelerin süresiz saklanması, evliliklerin kaydedildiği defter ve belgeler ile evlenmelerin tesciline dair bildirimler hariç evlilik işlemleriyle ilgili diğer belgelerin ve kesin sonuca bağlanmış harcama belgelerinin üzerinden 10 yıl geçtikten sonra imha edilmesi hususlarının göz önünde tutulması, yukarıda bahsi geçen örneklerin dışında akla gelebilecek diğer her türlü belgenin imha edilip edilemeyecekleri hususunun temsilciliklerde oluşturulacak ayıklama ve imha komisyonlarınca Yönetmeliğin 29. maddesinin 27. bendindeki hüküm çerçevesinde değerlendirilip neticelendirilmesi istenmiştir (TDA/13924544).

5 Şubat 1996 tarihinde dış teşkilata gönderilen “Arşivlik Belgenin İmhası” konulu ikinci genelgede ise dış temsilciliklerden zaman zaman alınan yazılarda arşivlerinde yer kazanmak amacıyla eski yıllara ait siyasi, iktisadi, kültürel ve özellikle konsolosluk, idari ve mali konulardaki arşivlik belgelerin imha edilip edilemeyeceği ve imhada uyulacak yöntemler hakkında talimat istendiği ifade edildikten sonra Bakanlık arşivlerinde oluşan arşivlik belgenin imhasında uygulanacak esasların 20189 sayılı (1989) Yönetmeliğin 4. ve 5. kısımlarında düzenlenmiş olduğu, siyasi, iktisadi, kültürel vb. konulardaki belgelerin 29. madde çerçevesinde imha edilebildiği, Yönetmeliğin 29. maddesinde zikredilmeyen ve saklama süreleri özel kanunlarla veya tüzüklerle belirlenen (Madde 28) evrakın imhasında “C” grubu noterlik evrakının beş yıl, “B”

grubu noterlik evrakının on yıl saklandıktan sonra imha edilebildiği, “A” grubuna giren noterlik evrakının (vekâletnameler vs.) ise süresiz olarak saklanması gerektiği, kesin sonuca bağlanmış idari ve mali işlerle ilgili belgelerin (özellikle mahsup evrakı) 10 yıl tamamlandıktan sonra imha edilebildiği, ancak yukarıda bahsi geçen evrakın Bakanlık Arşiv Yönetmeliğinin 5. kısmında izah edilen esaslar çerçevesinde yok edilmesinin mümkün olabileceği belirtilmiştir (TDA/11371067). Ayrıca genelge ekine evrakın imhasına ilişkin Bakanlık, Noterlik ve Sayıştay’ın ilgili mevzuatı eklenmiştir.

6 Haziran 1996 tarihinde ARUD tarafından hazırlanan bir notta, bilgisayarların Bakanlıkta ilk kez 1977 yılında münferit düzeyde kullanılmaya başlandığı, Bakanlık arşivinin yerleşim ve tasnif işlemleri yanında ayrıca elektronik ortamda da saklanması çalışmalarının devam ettiği, saklama işlemi için iki yöntem (mikro-film ve CD-ROM) bulunduğu, daha kullanışlı olması nedeniyle ilk aşamada CD-ROM düzeninin kurulacağı, mikrofilm yönteminin ise daha sonra hayata geçirileceği, Bakanlık arşivinin kaba tasnifi yapılmış olmasına rağmen ince tasnifinin henüz yapılmadığı, arşivden layıkıyla yararlanılması ve araştırmacıların istifadesine sunulabilmesi açısından ince tasnifin gerekli olduğu, bunun ise nitelikli ilave arşivci personel istihdamını gerekli kıldığı, daha önce DAGM tarafından devralınan Hariciye Nezareti Hazine-i Evrakına ait belgelerin Bakanlığa iadesi konusunun Danıştay’ın aldığı bir kararla gündemde olduğu, Bakanlık arşivinin Bakanlık uhdesinde kalmasının kesinleşmesi halinde ek bina inşaatının tamamlanması faaliyetine paralel olarak Başbakanlıktaki Bakanlık arşivinin nakli ile Bakanlığa ait Hazine-i Evrak arşivinin iadesi konularının birlikte ele alınmasının yararlı olacağı hususları ele alınmıştır.

23 Şubat 1999 tarihinde ARUD’un merkez birimlerine gönderdiği genelgede, Bakanlığın 1988 yılında yeni binasına taşınmasına rağmen Bakanlık Kurum Arşivinin eski yerinde kaldığı, arşiv için tahsis edilen yerin geçen zaman içinde tamamen dolmuş olduğu, bunun yanı sıra Başbakanlığın bir yıl önce Bakanlık arşivine ait 3 odayı ihtiyaçları olduğu gerekçesiyle kendi bölümlerine katması sonucunda arşivdeki yer sıkıntısının daha da arttığı, diğer taraftan Başbakanlığın Bakanlık arşivine ayrılan kısmın ısrarla tahliye edilmesini istediğini ifadeyle, arşive uzun yıllar boyunca çok kısıtlı sayıda dosya kabul edildiğinden merkez birimlerinde dosyaların yığılmış olduğu, yeni bir arşiv binası temin edilene değin geçici olarak bu duruma çözüm bulmak amacıyla İMAD’a ait malzemelerin bulunduğu Tandoğan ek binasının bodrum katında 3.000 klasör kapasiteli bir yerin ayrılmış olduğu, 5 yıldan eski evrakın mevzuata uygun, tasnif edilmiş şekilde bu arşive devrinin mümkün olabileceği ifade edilmiştir (TDA/7976843).

2000 yılına gelindiğinde Bakanlık arşivinin durumu kısaca şu şekildedir: Bakanlık Kurum Arşivi yaklaşık 2.275 m²’lik bir alana sahiptir ve belgeler yaklaşık 67.000 klasör ve 3.000 kutu içinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca anlaştırmaların yanı sıra 13.000 kayıt defteri ve 4.000 civarında doküman ve kitap bulunmaktadır. Bu dosyalar 1.000 m²’lik bir salon ile farklı büyüklükteki 29 odada muhafaza edilmektedir. Arşivde fiilen 1 kişi çalıştığından yalnızca mevcut durumun muhafazasına çalışılmaktadır. Binanın teknik, sıhhi ve fiziki koşulları kötü durumda olduğundan arşivciliğin gerekleri yerine getirilememektedir. Bakanlık Kurum Arşivi ve Tandoğan binasındaki bölüm tamamen dolmuş durumdadır (Bakanlığımız Arşivi başlıklı Bilgi Notu, 18.01.2000; Dışişleri Bakanlığı Arşivi Hakkında Not, 04.02.2000).

Bu dönemde de uluslararası arşivcilik çalışmaları yakından takip edilmeye çalışılmıştır (TDA/7522385; TDA/7875794, TDA/9122171; TDA/9848402; TDA/5491620).

DAGM’nin Kültür Bakanlığına Bağlanması Talebi

2 Mart 1990 tarihinde Başbakanlığın Bakanlığa gönderdiği bir yazıda, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün (DAGM) Kültür Bakanlığına bağlanması amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan “3056 sayılı Kanun ile 190 ve 354 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” tasarısı ve eklerinin gönderildiği belirtilmiş ve söz konusu tasarının incelenerek bu

husustaki Bakanlık görüşünün bildirilmesi istenmiştir. Söz konusu KHK tasarısı DAGM'nin Kültür Bakanlığına bağlanması amacıyla gerekli değişiklikleri düzenlerken KHK tasarısının "Genel Gerekçe"sinde böyle bir adımın atılmasının nedenlerini görmek mümkündür. Bahsi geçen gerekçede, 354 sayılı "Kültür Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK"nın birinci (amaç) ve ikinci (görevleri) maddeleri ile Türkiye'nin kültür politikası ve kültür-arşiv belgesi ilişkisine değinildikten sonra dünyanın en büyük devlet arşivlerinden birine sahip olan Fransa'da arşiv hizmetlerinin Kültür Bakanlığının bünyesinde organize edildiği, 3056 sayılı Kanunun 2. maddesinin (g) bendi ile 11. maddesinde sayılan DAGM'nin görevlerinin büyük bölümünün anılan kanunun 1. maddesindeki amacın dışında kaldığı ve Kültür Bakanlığının asli görevleri arasında bulunduğu, aynı konuda aynı amaca yönelik kaynakların kullanımı için iki ayrı kuruluşun görevlendirilmesinin derlemede bilgi kaynağı dağınıklığına, hizmetlerin verilmesinde gereksiz malzeme, zaman ve emek kaybına sebep olduğu, söz konusu sakıncaların ortadan kaldırılması ve hizmetin tek elde toplanması amacıyla DAGM'nin Başbakanlık yerine Kültür Bakanlığına bağlanmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir (TDA/11206297). Kültür Bakanlığının DAGM'yi kendisine bağlamak istemesinin bir sebebi de 1978 Yılı Programı İcra Planı'nda "Devlet Arşiv Kurumu'nun kurulması yönündeki çalışmalar tamamlanacaktır" maddesinin yer alması ve sorumlu kuruluş olarak da "Kültür Bakanlığı"nın gösterilmesi olabilir (TDA/5099782, s. 15).

Bakanlık söz konusu tasarıyı incelemiş ve 21 Mart 1990 tarihinde bu husustaki görüşünü Başbakanlığa bildirmiştir. Söz konusu yazıda, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında teşekkül eden arşivlerin doğal olarak ait oldukları kurumların özelliklerini aksettirdiği, bu nedenle söz konusu arşivlerin tasnifi ve muhafazasının, kurum mensuplarının, diğer kamu kuruluşlarının, yerli ve yabancı kişilerin istifadesine sunulmasında farklı kıstasların göz önünde tutulması gerektiği, bu itibarla diğer kamu kurum ve kuruluşları meyanında Bakanlık arşivinin eşit statüdeki bir Bakanlığa bağlı bir genel müdürlük olmasından ziyade Bakanlıklar ile diğer tüm kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini yöneten, koordine eden ve denetleyen bir makam olan Başbakanlığın uhdesindeki DAGM'ye bağlı olmasında anılan genel müdürlüğün uzun yıllara dayanan bilgi ve geleneğin yanı sıra devlet hiyerarşisinde işgal ettiği yer dolayısıyla da zaruret görüldüğü belirtilmiştir (TDA/11206275). Diğer bir ifadeyle Bakanlık genel olarak DAGM'nin ve özel olarak kendi arşivinin Kültür Bakanlığına bağlanmasına sıcak bakmamıştır.

ARUD'un 8 Mart 1991 tarihinde HUMŞ'a havale ettiği Olur Belgesi'nde, 3056 sayılı Kanunun 11. maddesine değinilmiş, 316 sayılı (1988) KHK ile bu KHK'nın kapsamı dışında tutulan kurumlara bu kararnamenin 3473 sayılı Kanun olarak kabulü sırasında 1. maddesinde belirtilen kurumlara (Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Genelkurmay Başkanlığı, MSB ve MİT) "İçişleri Bakanlığı"nın da eklendiği belirtilmiştir. Olur Belgesi'nin devamında, Başbakanlığın 2 Mart 1990 tarihli yazısına atıfla, DAGM'nin bu defa Kültür Bakanlığına bağlanması amacıyla KHK tasarısı hazırlandığı, tasarının görüşleri alınmak üzere ilgili Bakanlıklara gönderildiği, diğer Bakanlık arşivleriyle kıyaslandığında özel bir öneme sahip olan Bakanlık arşivinin idari yapıda yeri kesinlik kazanmamış bir genel müdürlüğün denetimine tabi tutulmasının ne derece doğru olduğu hususunda ciddi tereddütlerinin mevcut olduğu, bu nedenle 3473 sayılı Kanunun birinci maddesinde DAGM'nin denetim alanı dışında tutulan kamu kurum ve kuruluşlarına bu defa hem söz konusu kurum ve kuruluşlarla sıkı bir iş birliği içinde olan ve hem devlet ve millet hayatını ilgilendiren çok gizli siyasi belge ve anlaşmalara sahip bir arşivi bulunan Bakanlığın da dâhil edilmesi için değişikliğe gidilmesi hususunda HUMŞ'un görüşü sorulmuştur (TDA/11206257).

21 Mart 1991 tarihli cevabi yazıda, HUMŞ 3473 sayılı Kanunun 1. maddesinde yasa kapsamı dışında kalan kuruluşlar arasında Bakanlığın yer almadığı, DAGM'nin Kültür Bakanlığına bağlanması durumunda Bakanlık arşivlerinin denetiminin özerkliğini yitireceğinin tabii olduğu, DAGM dışında tutulan kuruluşlar arasına Bakanlığın da dâhil edilmesi gerektiğine dair ARUD'un endişelerinin önerilen yasa değişikliğini haklı kılar nitelikte bulunduğu, bu nedenle 3473 sayılı Kanunun 1. maddesine "Dışişleri Bakanlığı" ibaresinin eklen-

mesine ve buna ek olarak “Dışişleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”te gerekli değişiklik önerilerine hukuki bir engel bulunmadığı şeklinde cevap vermiştir (TDA/11206244).

DAGM’nin Kültür Bakanlığına bağlanması talebi gerçekleşmemiş olsa da söz konusu talebin Bakanlığın 3473 sayılı Kanunun kapsamından çıkma isteğini ve bu istekteki haklılığını artırdığı, dolayısıyla bu süreci hızlandırdığını söylemek mümkündür.

Bakanlığın 3473 sayılı (1988) Kanunun Kapsamından Çıkma Süreci

Bakanlığın 1988 yılında Balgat’taki yeni binasına taşındığına ve boşaltılan yerlerin Başbakanlığa devredildiğine yukarıda değinilmişti. Yeni binada arşiv ve matbaa için yer olmadığından Başbakanlıkla varılan mutabakat/anlaşma sonucu Bakanlığın yeni ek binası inşa edilinceye kadar Bakanlık arşivi ve matbaası eski yerinde, diğer bir ifadeyle Başbakanlık binasının alt katında kalmaya devam edecekti (Dışişleri Bakanlığı Arşivleriyle İlgili Not, 03.02.1993, s. 2; Dışişleri Arşivinin Taşınması konulu Servis Notu, 23.07.1995). 1989 yılında Bakanlık Arşiv Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi, 1990 bütçesinin kabulü ve varılan mutabakat üzerine Bakanlık Kurum Arşivinde büyük bir tamirat ve boya işlerine, yeni alarm sistemi ile çelik raflar kurulmasına başlanmış ve Haziran 1990’a gelindiğinde yalnızca 4 oda boyutunda onarım ve raf işi kalmıştır. Bakanlık bu çalışmaları 6 Şubat 1990 tarihinde Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcılığına ayrıntılarıyla bildirmiştir. Ancak Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcılığından alınan bir yazıda, 3056 sayılı (1984) ve 3473 sayılı (1988) kanunlarla *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*’in ilgili maddelerine atıfla Bakanlık ile temsilcilikler hakkında faaliyet raporu ile Bakanlığın diplomatik faaliyetlerinin temelini teşkil eden dosyaların Demetevler’deki Devlet Arşiv Sitesine⁷ nakli talep edilmiştir. Bakanlıkça, söz konusu talep 206 sayılı (1984) KHK’ya aykırı bulunduğu ve bahsi geçen mevzuatın ilgili maddelerinin subjektif yorumlandığı düşünüldüğü cihetle, konu hakkında hazırlanan servis notunda bahsi geçen hususlara değinildikten sonra Bakanlığın bir Genel Müdür Yardımcılığına faaliyet raporlarını her üç ayda bir takdiminin kabul edilemeyeceği, esasen Bakanlık Teşkilat Yasasının 18. maddesiyle anlaşmaları ve temsilciliklerden gelen belgeleri tasnif ve muhafaza etmek sorumluluğunun ARUD’a tevdi edildiği, Bakanlık Arşiv Yönetmeliğinin 7. maddesine göre ise Bakanlık arşiv belgelerinin aslının hiçbir sebep ve suretle arşivlerden veya bulundukları yerlerden dışarıya verilemeyeceği, Bakanlığın büyük bir dikkatle bu görevini yaptığı, bahsi geçen Genel Müdür Yardımcılığının yetkilerinin geniş tutulduğu, 316 sayılı KHK’da istisna tutulan kurumlara 3473 sayılı Kanunla “İçişleri Bakanlığı”nın eklendiği, aynı usulde Bakanlığın belirtilen denetimden hariç tutulmasının mümkün olduğu, bu amaçla Başbakanlığa bir yazı yazılması gerektiği, bu yazıyla 3473 sayılı Kanunun 1. maddesine Bakanlığın da hariç tutulmasının arz ve teklif kılınması suretiyle bir Genel Müdür Yardımcılığının faaliyet raporları ve sürebilecek taleplerinin ve bu sahada ileride çıkabilecek hoş olmayacak gelişmelerin şimdiden önlenmesinin mümkün olabileceği belirtilmiştir (Devlet Arşivleri Gn. Md. Yardımcılığı konulu Servis Notu, 11.06.1990).

Dışişleri Kurum Arşivini denetim ve yönetimi altına almak isteyen DAGM’nin telkiniyle, Başbakanlık, Bakanlık arşivinin bulunduğu bölümün tahliye edilmesi konusunda 1990 yılından itibaren çeşitli taleplerde bulunmuş ve her seferinde Dışişleri Bakanı tarafından söz konusu mutabakat yazılı olarak Başbakanlığa hatırlatılarak ek hizmet binası tamamlanıncaya kadar Kurum Arşivinin bulunduğu yerde muhafazasına devam olunması sağlanmıştır (Dışişleri Arşivinin Taşınması konulu Servis Notu, 23.07.1995). Önemli olduğu cihetle, iki kurum arasında yapılan yazışmalar çerçevesinde söz konusu süreç farklı boyutlarıyla aşağıda özetle verilmeye çalışılmıştır.

⁷İlgili mevzuatın yanı sıra, nakil talebinin bir sebebi de 1974 yılında yapımına başlanan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün Ankara’daki Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı binasının, diğer bir ifadeyle Yenimahalle’deki Devlet Arşiv Sitesinin 29 Ekim 1988 tarihinde resmen faaliyete geçmiş olması olabilir (TDA/5478562).

19 Şubat 1991 tarihinde ARUD'un merkez birimlerine gönderdiği bir genelgede, 3056 sayılı Kanunun 11. maddesine atıfla, DAGM yetkililerince 6 Mart 1991 tarihinden itibaren Bakanlık birim arşivlerinin denetleneceği, söz konusu denetim tarihinden önce Bakanlık arşiv hizmetlerinin Bakanlığın Arşiv Yönetmeliğine uygun olarak yürütölüp yürütölmediği hususunda ARUD görevlileri tarafından yetkililerle de görüşölmek suretiyle bir ön araştırma ve tespit çalışması yapılmasının uygun görölldüğü ifade edilmiş ve arşivi bulunan birimlerin konuya gereken hassasiyeti göstermek suretiyle ve isimleri bildirilen Bakanlık arşivcileriyle iş birliği içinde birim arşivlerinde olabilecek eksikliklerini yönetmelik hükümlerine uygun olarak ivedilikle tamamlamaları talep edilmiştir (TDA/8198709). Söz konusu denetim tarihinden önce, birim arşivlerinin Bakanlığın Arşiv Yönetmeliğine uygunluğu hususunda yapılan ön araştırma ve tespitler sonucundaki önerilere birim arşivlerince olumlu yaklaşmış olup birim arşivlerinin arşiv mevzuatına uygun hale getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

DAGM'e bağılı 4 kişilik bir ekip 6-7 Mart 1991 tarihlerinde Bakanlık arşivlerinde denetimde bulunmuştur. Denetim sonucunda, bir tür anket niteliğinde sorular yönelten DAGM görevlileri Bakanlık arşivlerinde belgelere uygulanan sistem, güvenlik ve muhafaza yöntemlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Verilen yanıtlar sonucunda, DAGM görevlileri Bakanlıkta uygulanan yöntemin yeni olmadığı, evrakın çok iyi biçimde muhafaza edildiği, uygulanan sistemin dairelere göre bazı farklılıklar göstermesine rağmen büyük oranda uyum içinde olduğunu tespit ettiklerini belirtmişlerdir. Bu hususta hazırlanan servis notunda, yukarıdaki hususlara ilaveten Yönetmelik açısından eksikliklerin bir kısmının (nemölçer, nemlendirici gibi) teknik cihazlarla, diğerinin ise ayıklama ve imha komisyonunun henüz kurulmamış olmasıyla ilgili bulunduğı, bu durumun yeterli sayıda personel olmayışından kaynaklandığı, Maliye Bakanlığınca yeterli kadro tahsis edildiğinde bu hususun da uygun şekilde çözüme kavuşturulacağı belirtilmiştir. Servis notunun devamında, DAGM yetkililerinin Bakanlık evrakının DAGM'ne intikali hususundaki sorusuna, kendilerine kişisel görüş olarak Bakanlık arşivinin naklinin mümkün görölmediği, ancak arşivlik değeri olmayan bir kısım evrakın nakledilebileceği şeklinde cevap verilmiş, hangi kurum ve kuruluşun evrakının teslim alındığı yolundaki soruya yalnızca Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığının eski evrakının teslim alındığı cevabı verilmiştir. Ayrıca 3473 sayılı Kanun kapsamı dışında bırakılan kamu kurum ve kuruluşları arasına Dışışleri Bakanlığının neden eklenmediği sorusuna DAGM yetkililerinin bu hususa şaşırdıkları görölmuş ve DAGM görevlilerince Yönetmeliğe uygunluğu bakımından Dışışleri Bakanlığı arşivlerinin daha önce denetlemelerde bulundukları kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerine göre sistem, güvenlik ve muhafaza açısından daha iyi durumda olduğu ifade edilmiştir (Birim ve Kurum Arşivlerinde ..., 08.03.1991).

Arşivlerinin DAGM'e devredilmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için, HUMŞ'un yukarıda bahsi geçen görüşünün ardından Bakanlıkça hazırlandığı düşünölünen bir kanun tasarısı 1991 yılında TBMM'ye sunulmuştur. Kanun tasarısının "Madde Gerekçesi"nde 3473 sayılı Kanunun 1. maddesinde belirtilen istisnai kurumlara "Dışışleri Bakanlığının da eklenmesiyle saklama, ayıklama ve imha işlemlerini kendi mevzuatına tabi olarak yerine getirmesi sağlanacaktır" şeklinde belirtilmiştir. Bahsi geçen kanun tasarısının "Genel Gerekçesi"nde ise 3473 sayılı Kanunda belirtilen muaf makamlarla sıkı iş birliği ve evrak teatisi içinde bulunan, devlet ve millet hayatını ilgilendiren çok gizli siyasi belge ve anlaşımalara sahip Bakanlık arşivinin gelişen dış ve iç politikalar nedeniyle sürekli başvuru kaynağı olduğu, buna Körfez Krizi nedeniyle 1920'li yıllara ait belgeler üzerinde Bakanlıkça yapılan yoğun çalışmaların en son örnek olarak gösterilebileceği, bu sebeple 3473 sayılı Kanunun 1. maddesinde yapılacak değişiklikle Dışışleri arşivinin de saklama, ayıklama ve imha işlemlerini kendi mevzuatına tabi olarak yerine getirmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir.

TBMM'ye sunulan Kanun Tasarısı Meclis tarafından iç tüzüğün 78. maddesi uyarınca hükümsüz sayılmıştır. Ancak 30 Aralık 1991 tarihinde Başbakanlığın Bakanlığa gönderdiği bir yazıda, söz konusu tasarının Hükümet Programı çerçevesinde yeniden incelenmesi ve uygun görölldüğü takdirde Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Başbakanlığa gönderilmesi talep edilmiştir (30.12.1991 tarihli ve K.K.Gn.Md.07/101-166/06692 sayılı Başbakan-

lık Yazısı). Söz konusu kanun tasarısı gerekçesiyle birlikte bir kez daha 8 Ocak 1992 tarihinde Başbakanlığa gönderilmiştir (08.01.1992 tarihli ve ARUD-VIII-2-170 sayılı Yazı). 19 Ocak 1992 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilen Kanun Tasarısı 6 Şubat 1992'de gerekçesiyle birlikte TBMM'ye gönderilmiştir. Söz konusu Kanun Tasarısının birinci maddesi "28/9/1988 tarihli ve 3473 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 1 inci maddesine, "... İçişleri Bakanlığı" ibaresinden sonra gelmek üzere "Dışışleri Bakanlığı ..." ibaresi eklenmiştir." şeklinde güncellenmiştir. Kanun tasarısının "Genel Gerekçesi" aynı kalırken "Madde Gerekçesi"ne "Devlet ve millet hayatını ilgilendiren çok gizli siyasi belge ve anlaşmalara sahip Dışışleri Bakanlığı arşivi, gelişen dış ve iç politikalar nedeniyle sürekli başvuru kaynağı olmaktadır" cümlesi ilave edilerek güncellenmiştir (06.02.1992 tarihli ve B.02.0.KKG/101-166/01119 sayılı Başbakanlık Yazısı). Başbakanlık söz konusu kanun tasarısının 6 Şubat 1992 tarihinde TBMM'ye gönderildiğini bir yazıyla Bakanlığa bildirmiştir (07.02.1992 tarihli ve B.02.0.KKG/101-166/01119 sayılı Başbakanlık Yazısı). Söz konusu tasarı Meclisin bu döneminde de kanunlaşmadığından kadük kalmış ve bu defa 24 Aralık 1995 seçimlerinden sonra oluşan Meclisin gündemine alınması için yeniden Başbakanlığa yazılı başvuruda bulunulmuştur (Devlet Arşiv Sisteminde Dışışleri Arşivinin Yeri ..., 18.10.1996, s. 3).

Kanun Tasarısı TBMM'de bekleyedursun Başbakanlık 1992 yılından başlayarak ve bazı sebepler ileri sürerek ısrarla Bakanlık arşivinin DAGM'ye devrini talep etmeye devam etmiştir. Söz konusu sürecin gelişimi aşağıda kronolojik olarak sunulmaya çalışılmıştır.

1992 yılında ARUD Başkanı Sanlı Topçuoğlu tarafından hazırlanan bir notta, Bakanlık arşivinin tamamını alacak bir alanın yeni yapılacak ek binanın içinde esasen ayrıldığı, yeni binanın projesinin 1992 yılı sonunda ve muhtemelen ek binanın inşaatının 1994 yılında tamamlanacağını İMAD'dan öğrenildiği, mevcut arşivin nakli için 2.000 m²'lik bir alana ve 10 personelin devamlı çalışmasıyla yaklaşık 4 aylık bir zamana ihtiyaç bulunduğu, Başbakanlığın bodrum katındaki acil büro ihtiyacından ziyade DAGM'nin Bakanlık arşivini denetimi altına alma arzusundan kaynaklandığı, 5 Şubat 1992 tarihli yazıyla Bakanlık arşivinin DAGM'ye devrinin istendiği, Bakanlık arşivinin DAGM'ye devri halinde arşivin 3473 sayılı Kanun uyarınca anılan Genel Müdürlüğün yetki ve denetimine gireceği ifade edilmiş ve 3473 sayılı Kanunun kapsamı dışında tutulan kuruluşlar ile TBMM'ye sevk edilen kanun tasarısına atıfla Bakanlık arşivinin ek bina inşaatının tamamlanmasının ardından doğrudan yeni binasına taşınmasının en uygun çözüm olacağı ve bu durumda Müsteşar veya Bakanın konuyu doğrudan Başbakanlık Müsteşarıyla konuşmasının yararlı olacağı belirtilmiştir (20.05.1992 tarihli Başbakanlığın Yazısı ile İlgili Not).

3 Şubat 1993 tarihinde Bakana arz edilmek üzere ARUD Başkanı Sanlı Topçuoğlu tarafından hazırlanan diğer bir notta, Başbakanlık binasının bodrum katında 2.000 m²'lik bir alanı işgal eden Bakanlık arşivindeki toplam kutu/klasörlerin sayısının 44.000'i aştığı, Bakanlığa ait ek bina inşaatı tamamlandığında Bakanlık arşivinin bu binaya taşınmasının planlandığı, öte yandan 3473 sayılı Kanun gereğince DAGM'nin Bakanlık arşivini denetim ve kontrol yetkisine sahip olduğu gibi son işlem tarihi üzerinden 15 yıl geçmiş Bakanlığa ait arşiv belgelerinin yine bu kanun uyarınca Başbakanlığa devri gerektiği belirtildikten sonra 3473 sayılı Kanunun yetki ve denetimi dışında tutulan kurum/kuruluşlara ve Bakanlık arşivinin de DAGM'nin yetkisi ve denetimi dışına çıkarılması için 1991 yılında hazırlanıp TBMM'ye sevk edilen Kanun Tasarısına değinilmiştir. Söz konusu notun devamında, DAGM'nin 3473 sayılı Kanun uyarınca Bakanlık arşivinin Başbakanlığa devrini ısrarla talep ettiği, bu bağlamda Başbakanlıktan 1992 Mayıs ve Ağustos ayları ile 1993 Ocak ayı içinde Başbakanlık Müsteşarının imzasıyla gelen üç yazıda, Başbakanlıktaki büro sıkıntısı ve Bakanlık arşivinin bulunduğu kısımda yangın ve sabotaj tehlikeleri ile fiziki ve teknik güvenlik noksanlıkları sebep gösterilmek suretiyle Bakanlık arşiv ve matbaa ünitelerinin bulunduğu mekânların boşaltılması ve Dışışleri Kurum Arşivinin DAGM'ye devrinin istendiği, Başbakanlığın bu yazılarına cevaben Bakanın imzasıyla gönderilen yazılarda Bakanlık arşivinde yeterli güvenlik önlemlerinin mevcut olduğu belirtilerek arşiv ve matbaa

ünitelerinin Bakanlığın ek bina inşaatı tamamlanıncaya kadar Başbakanlıkta kalmasına izin verilmesinin istendiği, söz konusu yazılardan sonra Başbakanlık Sivil Savunma Müşavirinin ARUD Başkanını arayarak arşivin bulunduğu bölümlere acil ihtiyaçları olduğu, Dışışleri Kurum Arşivinin yeni hizmet binası tamamlanıncaya kadar DAGM'de bu amaçla ayrılacak bir bölüme geçici olarak taşınmasının uygun bir çözüm olacağı, taşınma için gerekli vasıta, personel gibi hususların Başbakanlıkça temin edileceğini söylediği, adı geçene bu konuda takdirin Bakana ait olduğu, ancak böyle bir taşınmanın yalnızca Bakanlık yönünden değil MİT, Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi kuruluşlar yönünden de ciddi sakıncalar yaratabileceği belirtilmiştir. Ayrıca ARUD'un bu husustaki görüş ve önerileri çerçevesinde, Bakanın bizzat Başbakanla görüşerek Bakanlık Kurum Arşivi ve matbaa ünitelerinin Bakanlığın ek bina inşaatı tamamlanıncaya kadar Başbakanlıktaki yerinde kalması hususunda gerekli mutabakatın temininin yararlı olacağı, TBMM'ye sunulmuş olan Kanun Tasarısının bir an önce çıkartılmasının büyük önem taşıdığı, Bakanlık arşivlerinde mevcut belgelerin büyük kısmının (çok gizli istihbarat raporları, askeri belgeler, NATO evrakı vs.) 3473 sayılı Kanunun kapsamı dışında tutulan kuruluşları doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendirdiği, bu nedenle Bakanlık arşivlerinin geçici kaydıyla dahi olsa DAGM'ye devrinin çok ciddi ve telafisi mümkün olmayan sakıncaları bulunduğu, sonuç olarak bu düşünceler bağlamında Bakanlık arşivinin yeni hizmet binası tamamlanıncaya kadar mevcut yerinde kalmasında mutlak bir zorunluluk olduğu ilave edilmiştir (Dışışleri Bakanlığı Arşivleriyle İlgili Not, 03.02.1993). Bakan Özel Müşaviri Faruk Loğoğlu'nun isteği üzerine hazırlanan bahsi geçen not Bakan Özel Müşavirliğine sunulmuştur (ARUD'un MİDY'e sunduğu 04.02.1993 tarihli Servis Notu).

3 Şubat 1993 tarihinde İdari Memur Şafak Atayman tarafından hazırlanan bir notta ise Başbakanlık mensubu bazı personelin zaman zaman Bakanlık arşivine geldikleri, Başbakanlığın buraya ihtiyacı olduğunu ve sığınak yapılacağını söyledikleri, 2 Şubat tarihinde yine Başbakanlıktan bir grubun izin almaksızın arşive geldiği, gerekli izin alındıktan sonra adı geçenlere arşivin gezdirildiği, bu kişilerin amacının kontrol değil arşivi ele geçirmek için bir takım bahaneler bulmak olduğunun anlaşıldığı; ilgililerce ana salonda bulunan iki yangın hortumunun hiçbir işe yaramadığı, arşivlerde değerli evrak bulunduğu için yangın sırasında suyla söndürme yapılamayacağı, koridorda bulunan ve sayısı beşi geçmeyen tahta dolapların son derece tehlikeli olduğu, yangın tüplerinin arşivlerde kullanılabilecek nitelikte olmadığı, evraka zarar vermeyecek tüplerin kullanılması gerektiği, Bakanlığa danışma gereği duyulmadan Pazar günü gelerek alarm kontrolü yapılacağı, Bakanlıkla anlaşmaya varıldığı, arşivin geçici olarak Devlet Arşivine devredileceği, böyle yeter-siz bir ortamda çalışılamayacağı, arşivdeki tüm personelin Devlet Arşivinde çalışması gerektiği, arşivin taşınmasının kesinleştiği hususlarının ifade edildiği kaydedilmektedir. Notun devamında, Başbakanlık personelinin izin almadan Bakanlık arşivine gelmesinin önlenmesi gerektiği, ayrıca arşivin böyle bir ortamda uzun süre durmasının sakıncalı olduğu, böyle kişilere Bakanlık arşivinin teslim edilmesinin söz konusu olmaması gerektiği, nitekim Bakanlık Hazine-i Evrakı Başbakanlığa devredildikten sonra piyasada fermanların satıldığının bilindiği, MSB ve MİT'in kendi evrakının gizliliğini ileri sürerek arşivlerini teslim etmedikleri, oysa yurt dışında MSB ve MİT görevlilerinin Bakanlığın idari memurlarının kontrolü altındaki strong-roomlarda çalışabildikleri, askeri ataşelerin telgraflarının idari memurlar tarafından çekildiği, durum böyle iken bu kuruluşların evrakına gizli diyerek sahip çıktıkları halde Bakanlığın Kurum Arşivi hakkında kesin bir karar verememiş olmasının son derece üzücü olduğu belirtilmiştir (Dışışleri Bakanlığı Merkez Arşivi Hakkında Bir Not, 03.02.1993).

Başbakanlık 7 Eylül 1993 tarihinde diğer kurumların yanı sıra Bakanlığa gönderdiği bir yazıda, 3056 sayılı Kanunla millî arşivlerle ilgili her türlü görevin DAGM'ye verildiği, diğer taraftan DAGM'ye sürekli ve düzenli şekilde arşiv belgelerinin devrine imkân sağlayacak mevzuat düzenlemelerinin yürürlüğe girmiş bulunduğu, 3473 sayılı Kanun kapsamında kalan kurum ve kuruluşların mevzuat düzenlemeleri çerçevesinde belirlenmiş bulunan yükümlülüklerini, devlet arşiv hizmetlerini aksatmayacak şekilde hızlıca yerine getirmeleri ve el-lerinde bulunan arşiv belgelerinin DAGM'ye devrinin istendiği ifade edildikten sonra DAGM personeli tarafın-

dan kanun kapsamında yer alan kurum ve kuruluşların arşivlerinde yapılan denetlemelerde yükümlü kurum ve kuruluşların büyük çoğunluğunun arşiv hizmetlerini asli görev şuurunda değerlendirmediklerini, yetkili ve ilgililerin Başbakanlığın birçok emir ve talimatlarına rağmen sistemin işleyişini temin konusunda gereken hassasiyeti göstermediklerinin tespit edilmiş olduğunu, devlet arşiv hizmetlerinin mevzuatın öngördüğü şekilde titizlikle ele alınacağını ve istenen görevlerin dinamik bir yaklaşımla yerine getirileceğini, konunun daha fazla geciktirilmeye tahammülü olmadığını beyanla, kurum ve kuruluşlardaki arşiv düzenleme çalışmalarını değerlendirmek, ayıklama ve imha işlemlerini denetlemek ve arşiv belgelerinin tespit ve tefriki ile Devlet Arşivine akışına hız kazandırmak amacıyla DAGM'nin bir çalışma başlatmış olduğu, bu çalışmanın örnekleme yöntemiyle kurum ve kuruluşlar bünyesinde yürütüleceğinden DAGM yetkili personeline, belgeler üzerinde tespit yapabilmelerine imkân sağlanması hususu dâhil, her türlü kolaylığın sağlanması ve çalışmalarında konusunda uzman personelle muhatap edilmelerini istemiştir (TDA/7945261).

Bakanlıkça 6 Ekim 1993 tarihinde verilen cevapta, 3473 sayılı Kanunla İçişleri Bakanlığının bu kanun kapsamından çıkarıldığını ve Bakanlık arşivinde mevcut işgücü açığının kapatılması amacıyla yeni arşivci kadrolarının temini için ilgili makamlar nezdinde gerekli girişimlerin devam ettiğini ifadeyle, Bakanlar Kurulunca TBMM'ye sevk edilmiş bulunan Kanun Tasarısı sonuçlanıncaya kadar Bakanlık arşivinin DAGM tarafından yapılacak çalışma dışında bırakılması istenmiştir (06.10.1993 tarihli ve ARUD-VIII-26-(6751)-88 sayılı Yazı). Ayrıca Bakanlık arşivde bulunan dosyaların tamamının tasnifi yapılmaksızın DAGM personeli tarafından denetimi ciddi sakıncalar doğuracağından söz konusu tasarı kanunlaşınca kadar DAGM yetkililerinin Bakanlık arşivini denetlemeleri hususunun ertelenmesinin ve Bakanlık dışı personel tarafından herhangi bir denetime tabi tutulmamasının mutlak zorunluluk arz ettiği görüşünde olmuştur.

14 Eylül 1993 tarihinde Başbakanlıktan gönderilen ikinci yazıda ise had safhaya varan yer darlığı sebep gösterilerek Başbakanlıktaki Bakanlık arşiv ve matbaa ünitelerinin en kısa zamanda boşaltılması istenmiştir (Dışişleri Bakanlığı Arşivleriyle İlgili Not, 15.09.1993). Bakanlık cevabi yazısında, 1988'de yeni hizmet binasına taşınırken Bakanlık arşivi ile matbaanın ek inşaat bitinceye kadar bulunduğu yerde muhafaza edilmesi konusunda ilgili Başbakanlık birimleriyle mutabakata varıldığı, bu mutabakat sonucu Bakanlığın yeni binasına geçmesinin mümkün olduğu, yer darlığının had safhada bulunduğu Bakanlığın arşiv ve matbaasının yeni hizmet binası tamamlanıncaya kadar mevcut yerinde muhafaza edilmesine devam edilmesi gerektiği tekrar Başbakanlığa bildirilmiştir (06.10.1993 tarihli ve ARUD-VIII-25-89-6750 sayılı Yazı).

Başbakanlık 24 Ocak 1994 tarihinde Bakanlığa yeni bir yazı göndermiştir. Söz konusu yazıda, önceki yazıya atıfla, örnek seçilen kurum ve kuruluşların danışma ve denetim birimleri ile yardımcı hizmet birimlerinde teşekkül eden belgelerin DAGM personeline incelenerek tespit çalışması yapıldığı, Bakanlıkta oluşan belgelerden DAGM'ye devredilebileceklerin mevzuat hükümleri çerçevesinde DAGM'ye sürekli ve düzenli olarak devredileceği, söz konusu arşiv belgelerinin devri işlemlerinin tasnif çalışmaları sebebiyle Haziran 1994 sonuna kadar yapılmaması halinde bu belgelerin ait olduğu birim, yılları, miktarı ve benzeri açıklayıcı bilgilerle devir işleminin ne zaman yapılabileceğinin bu süre içinde Başbakanlığa bildirilmesi gerektiği, DAGM'nin başlatmış olduğu çalışmalarını bundan böyle ana hizmet birimlerinde yoğunlaştırdığı cihetle bu çalışmaların Bakanlığın ana hizmet birimlerinde de yürütüleceği, bu nedenle DAGM yetkili personeline her türlü kolaylığın sağlanması talep edilmiştir (24.01.1994 tarihli ve B020ARŞ493/08542 sayılı Başbakanlık Yazısı). Bakanlık 23 Şubat 1994 tarihinde verdiği cevabi yazısında, TBMM'ye sevk edilen kanun tasarısına atıfla, bu işlemler sonuçlanıncaya kadar Bakanlık arşivlerinin söz konusu çalışma kapsamı dışında bırakılmasını bir kez daha yinelemiştir (23.02.1994 tarihli ve ARUD-VIII-1-16-1738 sayılı Yazı).

1994 yılındaki önemli bir gelişme iki kurum arasındaki ihtilafı farklı bir boyuta taşımıştır. 4009 sayılı Bakanlık Teşkilat Kanunu 1994 yılında yürürlüğe girmiş ve söz konusu Kanunun 18. maddesinin (e) bendiyle Bakanlık arşivleri Bakanlığın uhdesine verilmiş, (f) bendiyle de Osmanlı Arşivleri Dairesi Başkanlığı görev

alanına müdahale edilmiştir. Bakanlığın, 4009 sayılı Kanunun 18. maddesinin (e) ve (f) bentlerini, yukarıda bahsi geçen yazışmalardan anlaşılacağı üzere, DAGM'yle arasındaki ihtilafa son vermek üzere özellikle bu şekilde düzenlediği düşünülebilir. Başbakanlık da bu durumu sezmiş olmalı ki iki kurum arasındaki ihtilafın kesin çözüme kavuşması için sorunu Danıştay'a götürme ihtiyacı duymuştur.

Başbakanlığın farklı tarihlerdeki birçok uyarı ve talimatlarına rağmen Bakanlığın arşiv belgelerini DAGM'ne devretmekten ısrarla kaçındığı ve *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*'de yer alan diğer yükümlülüklerini yerine getirmediği düşünüldüğü cihetle iki kurum arasında 4009 sayılı Kanunun 18. maddesinin (e) ve (f) bentleri ile 57. maddesi hükümlerinin, 3056 sayılı Kanunun 11. maddesiyle 3473 sayılı Kanunun hükümlerine istisna getirip getirmeyeceği ve anılan kanun hükümlerinden hangilerinin uygulanacağı konusunda oluşan duraksamanın giderilmesi ve istişari düşünce istemi için Başbakanlık konuyu 24 Ağustos 1994 tarihinde Danıştay'a götürmüştür. Diğer bir ifadeyle 4009 sayılı Kanunun, Bakanlığın 3473 sayılı Kanunun kapsamı dışında bırakıp bırakmadığı konusunda Başbakanlık, Danıştay I. Dairesinden istişari görüş sormuştur. Danıştay, DAGM'nin Bakanlığın şikâyet eder tarzındaki uzun yazısını aynen kaydettikten, Danıştay I. Dairece yapılan çağrı üzerine 20 Eylül 1994 tarihinde gerçekleştirilen toplantıya katılan DAGM Müdürü İsmet Binark ile Genel Müdür Yardımcısı Zeki Dilek ve ARUD Başkanı Sanlı Topçuoğlu'nun sözlü açıklamaları dinlendikten ve dosyada bulunan bilgi ve belgeler incelendikten sonra

“4009 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun yukarıda içeriği açıklanan 18. maddesinin (e) ve (f) bentlerinde yer alan hükümlerin, anılan 3056 ve 3473 sayılı Kanun hükümlerinden sonra yürürlüğe girmiş olmaları, aynı konuyu düzenleyen söz konusu yasalardaki genel hükümlere göre özel nitelik taşıyıp istisna teşkil etmeleri nedeniyle sözü edilen 18. maddenin (e) ve (f) bentlerinde yazılı konularla sınırlı olarak öncelikle uygulanması gerektiği görüşüne ulaşılmakla dosyanın Danıştay Başkanlığına sunulmasına 20.9.1994 gününde oybirliğiyle karar verildi.”

şeklinde karar almıştır. Ayrıca Başbakanlığın Danıştay'dan önce konuyu Adalet Bakanlığına götürdüğü ve Adalet Bakanlığının

“4009 sayılı Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 18. maddesinin (e) ve (f) bent hükümlerinin 3056 ve 3473 sayılı Kanun hükümlerinden sonra yürürlüğe girmeleri, özel nitelikte bulunmaları ve genel hükümlere istisna getirmeleri karşısında, bu hükümlerin uygulanmasının gerektiğinin düşünüldüğü”

şeklinde görüşünü belirttiği anlaşılmaktadır (20.09.1994 tarihli ve ... 1994/144 nolu Danıştay Kararı).

DAGM, Danıştay kararına rağmen, TBMM'ye sevk edilmiş bulunan kanun tasarısının henüz kanunlaşmamış olduğunu, dolayısıyla Bakanlık arşivinin DAGM'nin denetimine tabi olduğunu ileri sürerek Bakanlık arşivini denetlemek istemiş ve hatta Bakanlık arşivlerinin Devlet Arşiv Sitesine teslim edilmesi gerektiğini birçok kez Bakanlığa bildirmeye devam etmiştir. Bakanlık da cevaben, söz konusu kanun tasarısı yasalaşıp yeni hizmet binasının inşaatının kısmen tamamlanmasına kadar Bakanlık Kurum Arşivinin denetim dışında tutulması ve bulunduğu yerde muhafazasını Başbakanlıktan talep etmeye devam etmiştir (Devlet Arşiv Sisteminde Dışişleri Arşivinin Yeri ..., 18.10.1996, s. 6).

30 Kasım 1994 tarihinde Bakana arzı için hazırlanan servis notunda, arşivcilikle ilgili mevzuata değinildikten sonra Danıştay'ın söz konusu kararı üzerine Başbakanlığın bu defa Bakanlıktan söz konusu maddelerin kapsamı dışında kalan konulardaki arşivin durumu hakkında iki ay içinde DAGM'ye rapor gönderilmesini, bu tür arşivin DAGM'ye devredilmesini istediği ve bu evrakın denetleneyeceğini bildirdiği ifade edilerek Bakanlığın dış teşkilatıyla dış politikayı yürütmesi için yaptığı yazışmaların genellikle (çok) gizli belgelere dayandığı, öte yandan yazışmaların diğer önemli bir bölümünü ise 3473 sayılı Kanunda istisna tutulan kurumlarla yapan Bakanlığın bu kurumlar gibi çalışmalarında sürekli olarak kendi arşivine dayanmak zorunda olduğu, Dışişleri Arşivinin sürekli değişen ve gelişen dinamik dış ve iç politikalar nedeniyle aralıksız şekilde başvuru

kaynağı olduğu, bu haliyle çok özel niteliği olan Bakanlık arşivinin buradaki belgelere sadece arşivlik belge gözüyle bakmak zorunda olan DAGM'nin denetiminden tamamen çıkarılması ve Bakanlık bünyesinde değerlendirilmesi için TBMM Genel Kurul gündeminde bulunan tasarının yasalaşması gerektiği, bu tasarı yasalaşmadığı sürece 4009 sayılı Kanunun 18. maddesi (e) bendi dışında kalan Bakanlık (danışma, denetim ve yardımcı hizmet birimleri) arşivinin DAGM'ye devredilmesinin ve DAGM'nin Bakanlık arşivini denetlemesinin kanun gereği olduğu, ayrıca 4009 sayılı Kanunun 18. maddesi (f) bendi hükmünce DAGM'ye devredilmiş bulunan Bakanlık Hazine-i Evrak Arşivinin de Bakanlıkça geri alınması için Başbakanlık nezdinde girişimde bulunulması ve devralınacak arşivin ayıklama, tasnif ve araştırmacılara açık tutulması hizmetlerinin ifası yönünde gerekli tertibatın alınarak kadro oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Servis notunun devamında, Danıştay'ın kararına atıfla, 4009 sayılı Kanunun 18. maddesinin (e) bendi kapsamına giren arşivlik belgelerin DAGM'ye devredilmesinin veya bunların Genel Müdürlükçe denetlenmesinin söz konusu olmayacağı, ancak bu kapsamın dışında kalan ve arşivin bütünlüğü açısından vazgeçilmez önemi bulunan kapsam dışı arşiv ve arşivlik belgelerin ayrılarak DAGM'ye devredilmesi ve DAGM'nin bu arşivleri denetlemesine izin verilmesinin mümkün görülmediği, bu nedenle TBMM'deki Kanun Tasarısının bir an önce yasalaşmasının sağlanması gerektiği, Başbakanlığın iki ay içinde kapsam dışı kalan Bakanlık arşivi için istediği rapor ve denetleme talebine karşılık verilecek cevapta, TBMM'deki Kanun Tasarısının görüşülmesine kadar süre tanınmasının istenebileceği belirtilmiştir ('4009 sayılı Dışişleri Bakanlığı Kurulu ve ... konulu Servis Notu, 30.11.1994).

10 Kasım 1995 tarihinde Başbakanlığın Bakanlığa gönderdiği yazıda, 3056 sayılı Kanunun 11. maddesi çerçevesinde, DAGM'nin bir taraftan kurum ve kuruluşların görevli arşiv personelini eğitmekte, arşiv çalışmalarını denetlemekte olduğu, diğer taraftan ayıklama ve imha komisyonlarının çalışmalarına rehber olmak üzere kurumda sürekli saklanacak arşivlik belge ile DAGM'ye gönderilecek arşiv belgelerinin tespit çalışmalarını sürdürdüğü, daha önceki Başbakanlık yazılarıyla 1980 yılı ve öncesine ait arşiv belgelerinin DAGM'ye devrinin ve ileride arşiv belgesi vasfını kazanacak 1981 yılı ve sonrasına ait arşivlik belgelerin miktarının tespit edilmesi için ilgili birimlerce "Arşiv Malzemesi Hakkında Bilgi Toplama Formu"nun yetkililerce doldurularak gönderilmesinin istendiği, yapılan inceleme sonucunda Bakanlık danışma, denetim ve yardımcı hizmet birimlerince doldurulması istenen söz konusu formun DAGM'ye gönderilmediği, ikinci bir uyarıya mahal verilmeden en geç iki ay içinde söz konusu formların doldurularak, varsa 1980 öncesi arşiv belgeleriyle birlikte Başbakanlığa gönderileceği, 1980 yılı sonrasına ait belgelerin ise Bakanlıktaki bekleme süresince en iyi koşullarda muhafaza edilerek bu süre sonunda DAGM'ye devredileceği, ayrıca kurumların ana hizmet birimlerinde oluşan evraktan arşiv belgesi niteliği taşıyan belgelerin tespiti işlemine bir program dâhilinde başlandığı, bu çalışmanın Bakanlıkta da yürütüleceğinden tespit çalışmalarında DAGM yetkili personeline her türlü kolaylığın gösterilmesi gerektiği, mevzuat hükümleri çerçevesinde Bakanlıkça yapılacak ayıklama ve imha faaliyetlerinin Başbakanlıkça belirtilen açıklamalara uygun olarak yapılacağı, DAGM'ye gönderilmesi gereken arşiv evrakının mevzuatın tayin ettiği süre sonunda Devlet Arşivine düzenli olarak devredileceği, denetimler esnasında devlet arşiv hizmetleriyle ilgili faaliyetlerde ihmali bulunanların tespit edilerek haklarında kanuni işleme tevessül edileceği bildirilmiştir (10.11.1995 tarihli ve B.02.0.ARV-493/06727 sayılı Başbakanlık Yazısı).

5 Aralık 1995 tarihinde Bakanlığın Başbakanlığa gönderdiği cevabi yazıda, önceki Bakanlık yazılarında TBMM'de bekleyen Kanun Tasarısının sonuçlandırılmasına değin, Bakanlık arşivinin DAGM'nin çalışma, denetleme, rapor ve evrak akışı işlemlerinden muaf tutulması hususunun Başbakanlığın tensibine sunulduğu, söz konusu teklifin TBMM Genel Kurulu gündeminde görüşülmek üzere beklediği, 4009 sayılı Bakanlık Teşkilat Kanununun 18. maddesinin (e) bendi ile Bakanlık arşivlerinin 3056 ve 3473 sayılı Kanunların ilgili maddelerine istisna getirdiği, Danıştay'ın 1994/144 sayılı kararıyla bu durumun teyit edildiği, 4009 sayılı Kanunun 18. maddesinin (e) bendinde yer alan hükmün dışında kaldığı varsayılan ve Bakanlığın danışma, denetim ve yardımcı hizmet birimlerinin faaliyetleriyle ilgili olarak teşekkül eden arşivlik ve arşiv belgesinin

tamamının Bakanlık yurt dışı teşkilatı ve Türkiye’de bulunan yabancı temsilciliklerle de bağlantılı olduğundan ve genel arşivden ayrılması imkânı bulunmadığından, bu birimlerin arşivcilik çalışmalarının doğal olarak 3056 ve 3473 sayılı kanunlarla DAGM’ye verilen görev kapsamı dışında kalacağına takdir buyurulacağı, Bakanlık Kurum Arşivi ile yurt dışı teşkilatı arşivlerinin bölünmez bir bütün teşkil ettikleri, bu meyanda zikredilmeye değer bir diğer hususun ise Danıştay’ın ilgili kararı uyarınca DAGM’ye devredilmiş olan ve 4009 sayılı Kanunun 18. maddesi (f) bendinde yer alan Hazine-i Evrak Arşivinin de Bakanlığa iadesi konusunun gündeme gelmiş bulunduğu, bu itibarla yukarıda bahsi geçen hususlar çerçevesinde söz konusu yasa değişikliğine dair teklif TBMM Genel Kurulu’nda görüşülüp yasalasınca kadar Bakanlık arşivinin 1993 yılından bu yana gönderilen yazılar ışığında benimsenen ilke çerçevesinde DAGM işlemlerinden muaf tutulduğu gibi bundan böyle de bu uygulamaya devam edilmesi istenmiştir (05.12.1995 tarihli ve ARUD-173/5609/607 sayılı Yazı).

1996 yılında, devlet ve millet hayatını ilgilendiren çok gizli ve önemli siyasi belge ve uluslararası anlaşmaları içeren Bakanlık arşivinin dış ve iç politikadaki hızlı gelişmeler nedeniyle sürekli başvuru kaynağı olduğu, yabancılar tarafından Türkiye’yle ilgili konular üzerinde tek taraflı açıklamalarda bulunulmasına rağmen Bakanlık arşivinde gereken çalışmalar yapıl(a)madığından gerekli ve tatminkâr görüşlerin ileri sürülemediği, Türkiye’yi ilgilendiren konulardaki tezlerin tanıtılması, savunulması ve böylece gerçeğin yansıtılması için Bakanlık arşivinin yerli ve yabancı araştırmacıların istifadesine sunulabilmesi amacıyla gereken çalışmaların yapılmasının büyük önem taşıdığı, bu belgelerin araştırmacıların incelemesine açılması için devlet arşiv düzenlemelerinin yanında Bakanlık arşivi için daha rasyonel ve gerçekçi bir yasal düzenleme yapılması zaruretinin ortaya çıktığı, bu çerçevede dünya siyasetinde son yıllardaki hızlı gelişmeler nedeniyle dış politika arşiv belgelerine en hızlı şekilde ulaşılması gerektiğinden Bakanlık arşivinin DAGM’nin denetiminden çıkarılarak Bakanlığın güncel ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir statüye kavuşturulması gerektiği noktasından hareketle, 13 maddeden oluşan “Dışişleri Bakanlığı Arşiv Yasası” tasarısı hazırlanmıştır. Bakanlık arşivlerinin ayıklanması, imhası, tasnifi, araştırmacıların istifadesine sunulması ve “Arşiv Danışma Kurulu” gibi konularla ilgili esasları tespit eden yasa tasarısından amacın 3473 sayılı Kanun, 19816 sayılı Yönetmelik ve 89/14028 sayılı Kararnamenin kapsamı dışına çıkmak, diğer bir ifadeyle DAGM’nin denetiminden kurtulmak olduğu ve yasa tasarısının ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya’nın bu husustaki arşiv mevzuatı incelenerek hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ancak Bakanlık arşivinden yararlanma esas ve usullerine dair hazırlanan söz konusu kanun tasarısının Bakanlık arşivini DAGM’nin denetimi dışında tutmaya olanak sağlayacak bir maddelik yasa tasarısının kanunlaşmasından sonra ele alınması gerektiği görüşünün bazı Bakanlık yetkililerince savunulduğu da görülmektedir (Devlet Arşiv Sisteminde Dışişleri Arşivinin Yeri ..., 18.10.1996, s. 1).

20 Ekim 1998 tarihinde Başbakanlıktan alınan genelgede, 3056 sayılı Kanunun 11. maddesine, 3473 sayılı Kanun ile Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik’e değinildikten sonra bu düzenlemelerle devlet arşivlerinin geleceğinin teminat altına alındığı, 3473 sayılı Kanun kapsamında yer alan kurum ve kuruluşların söz konusu kanun ve yönetmelik hükümleriyle tespit edilmiş bulunan yükümlülüklerini hızla yerine getirmelerinin ve arşiv düzenleme çalışmalarına hız kazandırmalarının kurumlara talimat olarak bildirildiği, geçen süre zarfında bu talimatlara rağmen bazı kurum ve kuruluşların 3473 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik hükümlerini uygulamada geciktikleri, arşiv hizmetlerine uygun mekân tahsisi yapmadıkları, bu hizmetleri yeterli sayıda ve nitelikte personelle takviye etmedikleri, ayıklama ve imha komisyonları kurup ayıklama ve imha işlemlerine başlamadıkları, arşiv belgesi hüviyetini kazanan belgeleri DAGM’ye devretmedikleri, 3473 sayılı Kanun kapsamında kalan kurum ve kuruluşların yükümlülüklerini hızla yerine getirmelerinin ve ellerinde bulunan arşiv belgelerini DAGM’ye devretmelerinin yasal yükümlülük olduğu, bu sebeple yükümlü kurum ve kuruluşların arşiv hizmetleri ve faaliyetlerini yürürlükteki mevzuat çerçevesinde yürütmeleri, yetkili ve ilgililerin sistemin işleyişinin temini konusunda gereken hassasiyeti göstermeleri, bu görevi yürütmekte olanlara her türlü kolaylığı sağlamaları gerektiği ifade edilmiştir. Genelgenin devamında, devlet arşiv

hizmetlerine işlerlik ve hız kazandırmak amacıyla DAGM yetkili personeline ilgili kurumda yapılacak her türlü çalışmada gerekli kolaylığın gösterilmesi, kanun kapsamında yer alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulundurdıkları arşiv belgelerini mevzuat gereğince DAGM'ye devretmeleri, yükümlü kurum ve kuruluşların form örneği genelge ekinde gönderilen "Arşiv Faaliyet Raporları"nı 01.01.1999 tarihinden itibaren yılda bir defa ve ocak aylarında olmak üzere aksatmadan göndermeleri istenmiş ve diğer bazı hususlar kurum ve kuruluşların dikkatine getirilmiştir (TDA/20278509).

13 Kasım 1998 tarihinde Bakanlık tarafından söz konusu genelgeye verilen cevapta, 3473 sayılı Kanun kapsamından muaf tutulan diğer kurumlar gibi Bakanlığın muaf tutulması için TBMM'ye sevk edilmiş bulunan kanun tasarısıyla ilgili işlemlerin henüz sonuçlanmadığı, söz konusu tasarı sonuçlanıncaya kadar Bakanlığın bahsi geçen genelgenin kapsamı dışında bırakılması talep edilmiştir (13.11.1998 tarihli ve ARUD-18-5825 sayılı Yazı). 10 Aralık 1998 tarihinde Başbakanlık Bakanlığın yazısına verdiği cevapta, Bakanlığın genelge kapsamı dışında tutulma talebinin incelendiği, söz konusu tasarının yürürlükte bulunan mevzuatın uygulanmasına engel teşkil etmediği gibi bu tasarının TBMM'de ne zaman görüşüleceği, kabul edilip edilmeyeceğinin de bilinmediği, TBMM'ye iletilmiş bulunan tasarıyla ilgili işlemler sonuçlanıncaya kadar Bakanlığın da 3473 sayılı Kanun kapsamında bulunduğu, bu nedenle bahsi geçen genelgenin gereğinin yapılması istenmiştir (10.12.1998 tarihli ve B.02.0.ARV-401/08143 sayılı Başbakanlık Yazısı).

4 Aralık 1998 tarihinde Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü'nün (SPGM) iç teşkilata gönderdiği genelgede, ikili ve çok taraflı düzeyde imzalanan anlaşma ve protokollere ilişkin onay işlemlerinin hızlandırılmasını teminen Başbakanlıkça TBMM Başkanlığı nezdinde girişimde bulunulmasının öngörüldüğü, bu amaçla TBMM Genel Kurulu ve Dışışleri Komisyonunda bulunan ve henüz komisyona intikal etmemiş, Bakanlığın görev alanına giren kanun tasarıları ve tekliflerinden sonuçlandırılması öncelik ve ivedilik arz edenlerin en kısa sürede SPGM'ye gönderilmesi halinde, buna göre hazırlanacak listenin Başbakanlığa iletileceği ve yukarıda belirtilen girişimin gerçekleştirilmesinin sağlanacağı dile getirilmiştir (04.12.1998 tarihli ve SPGM/594-139 sayılı Genelge). ARUD söz konusu genelgeye verdiği cevapta, söz konusu genelge ekindeki listede yer almamakla birlikte, 06.02.1992 tarihinde Başbakanlıkça TBMM Başkanlığına gönderilmiş bulunan Bakanlık arşiviyle ilgili Kanun Tasarısının da söz konusu girişime dâhil edilmesini istemiştir (08.12.1998 tarihli ve ARUD-VIII-20 sayılı Yazı).

Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü tarafından 3 Haziran 1999 tarihinde Bakanlığa gönderilen yazıda, önceki yasama döneminde TBMM Başkanlığına sunulan ve iç tüzüğün 77. maddesine göre hükümsüz sayılan, içinde Bakanlık arşiviyle ilgili kanun tasarısının da bulunduğu, kanun tasarılarının yenilenip yenilenmeyeceği hususunun Başbakanlığa bildirilmesi istenmiştir (03.06.1999 tarihli ve B.02.0.KKG/196-342/2505 sayılı Başbakanlık Yazısı). Bakanlık söz konusu tasarımı yeniden Başbakanlığa göndermiştir.

Verilen uzun mücadelenin ardından, Bakanlık arşivinin "devlet ve millet hayatını ilgilendiren çok gizli siyasi belge ve antlaşmalara sahip bulunması, gelişen iç ve dış politikalar nedeniyle sürekli başvuru kaynağı olması" gerekçe gösterilerek 3473 sayılı Kanunun 1. maddesinde değişiklik yapılarak istisnai kurumlar kapsamına alınması için 1991'de hazırlanan Kanun Tasarısı nihayet 1 Şubat 2000 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş, 4516 sayılı yasa numarasıyla 6 Şubat 2000 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun metni önemine binaen aşağıda sunulmuştur.

“Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

MADDE 1. - 28.9.1988 tarihli ve 3473 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 1 inci maddesine, “... İçişleri Bakanlığı” ibaresinden sonra gelmek üzere “Dışişleri Bakanlığı...” ibaresi eklenmiştir.

MADDE 2. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.” (Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ..., RG: 06.02.2000, 23956)

4516 sayılı Kanun tüm teşkilata genelgeyle bildirilmiş, bu nedenle Bakanlığın yeni Arşiv Hizmetleri Yönetmeliği yayımlanana kadar evrak imha talebinde bulunulmaması istenmiştir (TDA/17886202).

Başbakanlık ile Dışişleri Bakanlığı arasında önemli bir sorun olan Bakanlık arşivinin DAGM'ye devri ve Bakanlığın 3473 sayılı Kanunun kapsamından çıkma süreci Dışişleri Bakanlığı lehine sonuçlanmış olmakla birlikte, konu arka planıyla biraz daha irdelenmeyi gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle, Dışişleri Bakanlığı 3473 sayılı Kanun, tasarı halindeyken söz konusu tasarıya olumlu görüş verdiği halde sonradan neden bu Kanun kapsamından çıkmaya ve arşivini DAGM'ye devretmemeye çalıştığına değinilmekte yarar görülmektedir. Hatırlanacağı üzere, 316 sayılı KHK'nın 1. maddesiyle Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Genelkurmay Başkanlığı, MSB ve MİT arşivlerinin saklama, ayıklama ve imha işleri kendi iç mevzuatına bırakılmıştı. Söz konusu KHK'nın 3473 sayılı Kanun olarak kabulü sırasında bu kanuna İçişleri Bakanlığı da eklenmişti. Bahsi geçen altı kurum 3473 sayılı Kanundan muaf tutulurken Dışişleri Bakanlığı söz konusu kanunun kapsamı içinde yer almaya devam etmiştir. Türkiye'nin en önemli siyasi ve tarihî gizli arşiv belgelerini içeren Bakanlık Kurum Arşivinin, ilk aşamada, 316 sayılı KHK ve 3473 sayılı Kanunun kapsamı dışında tutulmamasının nedenleri Bakanlıkta gerekli çalışmaların vakitlice yapıl(a)mamış olması, kanun tasarısının hazırlanması sırasında kanunun bütün devlet kurum ve kuruluşlarında istisnasız uygulanacağına ve DAGM denetimine verileceğine dair Bakanlıkta yaygın bir kanaatin oluşmuş olması, Kurum Arşivinin tamamen dolmuş olması, Bakanlığın hizmet binasının Balgat'taki binaya taşınması düşüncesi, personel ve malzeme yönünden Kurum Arşivinin Bakanlığa bir nevi külfet getireceğine inanılmasıdır. Dolayısıyla, bu nedenler Bakanlık Kurum Arşivinin DAGM denetimine verilmesinin uygun olacağı yönündeki eğilimi kuvvetlendirse de söz konusu kanunun amacının Bakanlıkça yeterince iyi tetkik edilemediği de anlaşılmaktadır. Kanun yürürlüğe girdikten sonra DAGM'in Bakanlık arşivini denetlemek istemesi, hatta arşivin DAGM'ye teslim edilmesi gerektiğini Bakanlığa defaatle bildirmesi, 1991'de yaşanan Körfez Krizi ile 1996 başında ortaya çıkan Kardak Krizi'nin devletin çıkarları açısından belgelere kolay erişilmesi zarureti ortaya çıkarması Bakanlık arşivinin özerk bir statüye kavuşmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Devlet Arşiv Sisteminde ..., 18.10.1996, s. 3).

TBMM ve MİT dışında tüm arşivleri tek bir çatı altında toplayan 16.07.2018 tarihli ve 11 sayılı *Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin* yukarıda bahsi geçen süreç ışığında okunmasının daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

27.02.1982 tarihli ve 8/4334 sayılı Kararnameyle Bakanlık teşkilatı yeni bir yapılanmaya gitmiş ve 1978 yılında kurulan Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğü (AUGM) *Telekomünikasyon Dairesi Başkanlığı* (TELD) ismiyle müstakil bir daire olarak Bakanlık teşkilatındaki yerini almıştır. 08.06.1984 tarihli ve 206 sayılı

KHK ile “Telekomünikasyon Dairesi Başkanlığı” ismi Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı (ARUD) olmuştur. 1990’lı yılların sonuna gelindiğinde ARUD bu ismini ve yapısını korumaktaydı.

Türk arşivleri için ayrı bir önemi bulunan *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* 316 sayılı KHK ile 4 Nisan 1988 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu KHK aynı içerikle 4 Ekim 1988 tarihinde 3473 sayılı *Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun* olarak yeniden yayımlanmıştır. 316 sayılı KHK ile 3473 sayılı Kanunun kapsamı içinde bulunan Dışişleri Bakanlığı, verdiği uzun uğraşlar sonucu 4516 sayılı Kanunla 3473 sayılı Kanunun kapsamından ancak 2000 yılında çıkabilmiştir.

Dışişleri Bakanlığını da bağlayıcı olan, *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* 19816 sayılı (1988) Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmeliğin 45. maddesi uyarınca, Bakanlık ARUD Dairesi söz konusu Yönetmeliğin koyduğu esas ve ilkeler doğrultusunda ve Bakanlığın özel ihtiyaçlarını da göz önüne alarak bir yönetmelik hazırlamış ve *Dışişleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* 20189 sayılı (1989) Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylelikle, Bakanlığın bu ilk derli toplu yönetmeliğiyle Bakanlık arşivlerinde bulunan belgelerin tasnifi, muhafazası, ulusal çıkarlara uygun olarak devletin, gerçek-tüzel kişilerin ve bilimin hizmetinde değerlendirilmesi, ayıklanması, saklanmasına gerek olmayan belgelerin imhası ve DAGM’ye devredilmesine ilişkin usul ve esaslar tespit edilmiştir. Yukarıda bahsi geçen 4516 sayılı Kanunla Bakanlık arşivleri 3473 sayılı Kanunun birinci maddesinde sayılan kendi mevzuatına tabi kurumlar arasına eklenmesiyle işbu Yönetmeliğin değişmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1975-1983 yılları arasında yapılan çalışmayla Bakanlık Kurum Arşivi eski Başbakanlık binasının zemin katında oluşturulmuştu. 1988 yılında Bakanlık Balgat’taki yeni binasına taşınmış olmakla birlikte, yer yokluğundan ötürü Bakanlık arşivi ve matbaası Başbakanlık binasındaki eski yerinde kalmaya devam etmiştir. Bakanlığın ihtiyaçları doğrultusunda Bakanlık ana binasının etrafındaki arsalar kamulaştırılmış, Tandoğan’da çalışanların merkez binadaki çalışanlarla birleştirilmesi ve Bakanlığın özellikle büro, arşiv gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Bakanlığın Balgat’taki binasının hemen yanında ek bina yapılması kararlaştırılmıştır. Ek binanın 1993 yılında ihalesi yapılmış ve 1994 yılı başında temeli atılmıştır. Bazı sebeplerden ötürü gecikmeli olarak 2004 yılında yapımı tamamlanan ek binanın C Blok-2 katında “Merkez Ek Bina Arşivi” 2005 Haziran ayında hizmete girmiştir.

Konuya dönem bazlı bakılacak olursa, 1980’li yıllarda Bakanlık arşivlerinin düzenlenmesiyle ilgili yeterli çalışma yapılmamış, üst düzey yetkililerin değişmesiyle 1970’li yılların sonlarında kurulan arşiv kadrosu da dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra, Bakanlığın arşivcilik çalışmaları Osmanlı arşivlerinin araştırmacılara açılması çalışmalarının gölgesinde kalmış, Başbakanlık tarafından arşiv mevzuatıyla ilgili yapılan çalışmaların sonuçlanması beklenmiştir. Bu nedenlerden ötürü, arşivcilik çalışmalarının duraksamaya başladığı söylenebilir. Kurum Arşivinde toplanan anlaşımların tanzimi/tasnifi işlemlerine ağırlık verilmesi, bu anlaşmaların tasnif işlemlerinin tamamlanması, ayrıca Bakanlığın ilk arşiv Yönetmeliğinin çıkarılması bu dönem için not edilmesi gereken hususlardır.

1990’lı yıllarda arşivcilik çalışmaları canlandırılmaya çalışılmış, ancak başarılı olunamamıştır. Bu nedenle, Bakanlık arşivlerinin mevcut durumun muhafazasına çalışıldığını söylemek mümkündür. Bakanlığın 3473 sayılı Kanunun kapsamından çıkmaya çalışması ve 4516 sayılı Kanunla (2000) bunu gerçekleştirmesi bu dönemin en önemli çalışması sayılabilir.

Özetle, 1980-2000 yılları arası arşivcilik çalışmalarının 1960-1980 yılları arasında yürütülen arşivcilik çalışmalarına kazandırılan ivmeye nazaran çok sönük kaldığı söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi

Çıkar Çatışması

Finansal Destek

Dış bağımsız.

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review

Conflict of Interest

Grant Support

Externally peer-reviewed.

The author has no conflict of interest to declare.

The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri

Author Details

Mehmet Erdoğan

T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara,Türkiye

0000-0001-9511-1085

mehmet.erdogan@mfa.gov.tr

Kaynakça | References

Arşiv Kaynakları (Türk Diplomatik Arşivi-TDA Belgeleri)

- Danıştay. (1994, 20 Eylül). 1994/141 Esas nolu ve 1994/144 nolu Danıştay Kararı [Danıştay kararı].
- T.C. Başbakanlık. (1991, 30 Aralık). K.K.Gn.Md.07/101-166/06692 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1992, 6 Şubat). B.02.0.KKG/101-166/01119 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1992, 7 Şubat). B.02.0.KKG/101-166/01119 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1994, 24 Ocak). B020ARŞ493/08542 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1995, 10 Kasım). B.02.0.ARV-493/06727 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1998, 10 Aralık). B.02.0.ARV-401/08143 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Başbakanlık. (1999, 3 Haziran). B.02.0.KKG/196-342/2505 sayılı Başbakanlık Yazısı [Başbakanlık yazısı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1987, 21 Mayıs). 171.775.2588 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1990, 11 Haziran). Devlet Arşivleri Gn. Md. Yardımcılığı konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1991, 12 Nisan). Kurum Arşivinde Yerleşim Alanı, Düzeni ve Arşiv'de Bilgisayara Geçilmesi Hazırlıkları konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1991, 8 Mart). Birim ve Kurum Arşivlerinde Denetim konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1992, 8 Ocak). ARUD-VIII-2-170 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 15 Eylül). Dışışleri Bakanlığı Arşivleriyle İlgili Not [Not].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 3 Şubat). Dışışleri Bakanlığı Arşivleriyle İlgili Not [Not].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 3 Şubat). Dışışleri Bakanlığı Merkez Arşivi Hakkında Bir Not [Not].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 4 Şubat). ARUD'un MİDY'e sunduğu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 6 Ekim). ARUD-VIII-25-89-6750 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1993, 6 Ekim). ARUD-VIII-26-(6751)-88 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1994, 23 Şubat). ARUD-VIII-1-16-1738 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1994, 30 Kasım). "4009 sayılı Dışışleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"un 3056 sayılı "Başbakanlık Teşkilat Kanunu" ile 3473 sayılı "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun" maddelerine getirdiği istisnalar hakkında konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1995, 1 Kasım). Bakanlık Merkez Arşivinin Bir Bölümünün Araştırmacıların İstifadesine Açılması Konusunda Özet Rapor [Rapor].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1995, 23 Temmuz). Dışışleri Arşivinin Taşınması konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1995, 27 Temmuz). Temmuz 1995 Tarihi İtibariyle Bakanlık Merkez Arşivi ile İlgili bir Değerlendirme Notu konulu Servis Notu [Servis notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1995, 5 Aralık). ARUD-173/5609/607 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1996, 18 Ekim). Devlet Arşiv Sisteminde Dışışleri Arşivinin Yeri Ve Dışışleri Bakanlığı Arşivinden Yararlanma Esas Ve Usulleri Hakkında Yeni Bir Yasa Tasarısı Hazırlanması ile İlgili Not [Not].

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1998, 13 Kasım). ARUD-18-5825 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1998, 4 Aralık). SPGM/594-139 sayılı Genelge [Genelge].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (1998, 8 Aralık). ARUD-VIII-20 sayılı Yazı [Yazı].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2000, 18 Ocak). Bakanlığımız Arşivi başlıklı Bilgi Notu [Bilgi notu].
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2000, 4 Şubat). Dışışleri Bakanlığı Arşivi Hakkında Not [Not].
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0003315/G0028690/5099782 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0009067/G0061499/8198709 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0009104/G0061662/9779786 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0010672/G0066376/2138301 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0011421/G0069371/7761602 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0011421/G0069371/7761711 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0012302/G0072033/2672402 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0016746/G0082570/7875794 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0019958/G0090617/7492848 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0020403/G0092719/7522385 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0020813G0097217/9122171 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024196/G0106009/5062505 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024536/G0107080/3508963 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024785/G0107709/5062874 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024785/G0107709/5062915 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024785/G0107709/5063126 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0024785/G0107709/5063151 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0025223/G0108581/9170459 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0025633/G0109172/9172359 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0025830/G0109721/5163880 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0026057/G0110633/8308048 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0026379/G0111365/4943778 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0027300/G0114262/10347272 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0030238/G0121807/4349587 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0030277/G0121893/4477572 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0030335/G0122063/4279086 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0030360/G0122132/8566382 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0030362/G0122133/9213499 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0032165/G0261591/11371067 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0033687/G0131646/5478562 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0033863/G0131875/7945261 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0033947/G0132896/5491620 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0033951/G0132903/9583620 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0033951/G0132903/9583725 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0034092/G0132856/5833683 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0034092/G0132856/5858882 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0034293/G0134887/7457493 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0034293/G0134887/7457479 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0034698/G0136534/9848402 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0035261/G0138701/7976843 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0040387/G0171824/8967344 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0040387/G0171824/8967444 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0040387/G0171824/8967543 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0040574/G0172637/7128941 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0042905/G0199848/10861927 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043140/G0132903/11189236 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043140/G0132903/11189043 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043140/G0132903/11189005 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043200/G0201281/11269812 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043200/G0201281/11269793 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043211/G0201390/11206297 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043211/G0201390/11206275 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043211/G0201390/11206257 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0043211/G0201390/11206244 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0068423/G0299446/13924544 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0070440/G0302024/12824549 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0070440/G0302024/19157971 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0071069/G0302884/15813854 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0071069/G0302884/15848644 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0077333/G0309742/16645479 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0089136/G0322650/17886202 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0092316/G0326412/19113206 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0094174/G0328518/20278509 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Türk Diplomatik Arşivi [TDA]. (n.d.). TDA/K0094720/G0329118/19453479 [Arşiv belgesi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye.

Diğer Kaynaklar

- Dışışleri Bakanlığı 1981 Tarihçesi.* (1983).
- Dışışleri Bakanlığı 1982 Tarihçesi.* (1983).
- Dışışleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi.* (1984).
- Dışışleri Bakanlığı 1984 Tarihçesi* (1985).
- Dışışleri Bakanlığı 1987 Tarihçesi.* (1988). Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı.
- Dışışleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi.* (1989). Dışışleri Eğitim Merkezi Başkanlığı.
- Dışışleri Bakanlığı 1989 Tarihçesi.* (1990). Dışışleri Eğitim Merkezi.
- Dışışleri Bakanlığı 1990 Tarihçesi.* (1991). Dışışleri Eğitim Merkezi.
- Dışışleri Bakanlığı 1992 Tarihçesi.* (1994). Dışışleri Eğitim Merkezi.
- Dışışleri Bakanlığı 1993 Tarihçesi.* (1994). Dışışleri Eğitim Merkezi.
- Dışışleri Bakanlığı Tarihçesi 1994.*
- Dışışleri Bakanlığı Tarihçesi 1999.*
- Dışışleri Yıllığı.* (2002). Katılım Mat. Ltd. Şti.
- Erdoğan, M. (2022). Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı Hariciyesine ait Hazine-i Evrak. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları*, 4(4), 3-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hed/issue/74471/1102716>
- Erdoğan, M. (2023). Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı arşivcilik çalışmaları (1920-1960). *Tarih Araştırmaları*, 42(75), 43-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/80707/1297642>
- Erdoğan, M. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı arşivcilik çalışmaları (1960-1980). *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 7(2), 410-444. <https://dergipark.org.tr/en/pub/by/article/1471997>
- Girgin, K. (1994). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)* (2. Baskı). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Osmanlı arşivleri ve Osmanlı araştırmaları sempozyumu.* (1985). *Türk-Arap İlişkileri İnceleme Vakfı*. İstanbul Matbaası.
- Özcoşkun, A. R. (2018). *Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Dışışleri Bakanlığı teşkilat yapısı (1920-2018)*. Dışışleri Bakanlığı Matbaası.
- Türe, İ. ve Kaynar, S. (haz.). (2017). *Başbakanlık Osmanlı arşivi rehberi*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- 27.02.1982 tarihli ve 8/4334 sayılı Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Kararname. (1982, 28 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 17619). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17619_1.pdf

- 13.12.1983 tarihli ve 177 sayılı Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1983, 14 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 18251). (Mükerrer). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18251_1.pdf
- 08.06.1984 tarihli ve 203 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1984, 18 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 18435). (Mükerrer). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18435_1.pdf
- 10.10.1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. (1984, 19 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 18550). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18550.pdf>
- 15.03.1988 tarihli ve 316 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1988, 04 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 19775). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19775.pdf>
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (1988, 16 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı: 19816). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19816.pdf>
- 28.09.1988 tarihli ve 3473 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. (1988, 04 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 19949). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19949.pdf>
- Dışışleri Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (1989, 08 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 20189). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20189.pdf>
- 24.06.1994 tarihli ve 4009 sayılı Dışışleri Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun. (1994, 06 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 21982). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21982.pdf>
- 01.02.2000 tarihli ve 4516 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değışiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. (2000, 06 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 23956). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23956.pdf>
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (2019, 18 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 30922). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191018-9.pdf>